

UNIVERSITETET I BERGEN

UJO350

Det Samfunnsvitenskapelige fakultet
Masteroppgave i undersøkende journalistikk

Birgit Opheim

Våren 2021

Denne oppgaven er gjennomført som en del av utdannelsen ved Universitetet i Bergen.
Universitetet i Bergen er ikke ansvarlig for oppgavens metoder, resultater, konklusjoner eller anbefalinger.

Innholdsfortegnelse

1. Takk
2. Innledning s. 1
3. Bakgrunn og teori s. 3
4. Data og metode s. 8
5. Analyse s. 10
6. Konkluderende merknader s. 28
7. Litteraturliste s. 30

1. Takk

Noen personer har vært ekstra viktige for at denne masteroppgaven skulle se dagens lys:

Veileder og redaktør for det journalistiske arbeidet: Kristine Holmelid. Takk for at du holdt fast når jeg ville gi slipp. Takk for oppmuntringer underveis og for at du fulgte meg helt i mål.

Veileder for den teoretiske delen av masteroppgaven: Astrid Gynnild. Takk for begeistring og for konkrete og direkte råd.

Andre lærere og studenter: Takk for gode innspill og hjelp underveis. En ekstra takk til Vilde og Anne Jo som jeg stadig vekk «kastet ball med», og til Knut som sendte tips til navn, nettsider og bøker på Signal.

Steinar og barna: Takk for god støtte!

Kildene mine: Takk at dere sa ja til at jeg kunne fortelle historiene deres.

Gud: Takk for din trofasthet! Du bar meg i de lange månedene etter hovedkildene trakk seg, og VG, som jeg likte så godt å jobbe med, dermed satte samarbeidet på vent. Da jeg skrev ut intervju på intervju, uten at de nye kildene hadde lovet å stille opp anonymt engang, var det godt å stadig titte bort på bibelverset fra Ordspråkene 4, 11-12: Jeg lærer deg visdommens vei og fører deg på de rette stier. Når du går, skal ingenting hindre din fot, når du løper, skal du ikke snuble.

Bergen, juni 2021

2. Innledning

I 2015 og 2016 arbeidet jeg med en artikkelserie om Sannhetens Ord Bibelsenter i avisen Dagen sammen med en kollega. Tidligere medlemmer fortalte om en menighet der de ble varmt tatt imot. De opplevde at de ble sett og elsket, inntil inntrykket gradvis endret seg, og de følte seg kontrollert: Om de ikke kom på gudstjenesten en søndag, eller på bønnemøtet en tirsdag, måtte de stå til rette for det, fortalte kildene. Enkelte erfarte at lederskapet prøvde å splitte familien. Flere fortalte om detaljstyring langt inn i privatlivet. En voksen mann i en betrodd stilling sa at menigheten blandet seg inn i hvem han skulle ha kontakt med og hvor han skulle reise på ferie. Flere tidligere medlemmer omtalte Sannhetens Ord Bibelsenter som en sekt. På utsiden stod pårørende som sa at de ikke hadde kontakt med sine kjære. Menighetens ledelse og medlemmer lot seg ikke intervju, men det kom mange leserinnlegg til avisens debattredaksjon som roste og/eller forsvarte menigheten. Dagen lot de fleste komme på trykk. Abonentene må ha tenkt: Hva er sant om Sannhetens Ord Bibelsenter? Saken ble avsluttet.

Sannhetens Ord Bibelsenter ble etablert i 1994, bombet i 2003 og lever fremdeles i 2021. De siste utbryterne forteller nye historier om sosial kontroll og manipulasjon. Etter planen skal et kirkebygg med et forsamlingsrom for inntil 300 mennesker snart stå klart i Slemmestad utenfor Oslo. Gjennom årene har mange redaksjoner skrevet artikler om Sannhetens Ord Bibelsenter, men ingen har fortalt historien i sin bredde. Det har dette graveprosjektet tatt mål av seg til å gjøre.

Det er stor interesse både nasjonalt og globalt for fenomenet sekter. Tidligere sektmedlemmer har delt sine erfaringer i fiksjons form og i biografier. Norske og internasjonale sektpodder, filmer, dokumentarer og serier tar også opp temaet for den som måtte ha lyst til å fordype seg. Det er bare å søke etter sekter, for eksempel på Netflix, NRK, TV2 eller HBO.

Lukkede, religiøse miljøer har fra tid til annen også vært gjenstand for undersøkende journalistikk her til lands. Da Stiftelsen for en Kritisk og Undersøkende Presse (SKUP) arrangerte sin årlige konferanse i april i år, var Brennpunkt-redaksjonens tredelte serie, «Guds Utvalde», ett av bidragene til konkurransen om å vinne SKUP-prisen (SKUP, 2021). Graveprosjektet undersøkte Jehovas vitner, Brunstad Christian Church (BCC, tidligere Smiths venner) og Guds menighet i Lofoten. Metoderapporten forteller at journalistenes overordnede spørsmål var: Hvordan brukes negativ sosial kontroll og hvilke konsekvenser får det for det enkelte menighetsmedlemmets oppvekst, økonomi og familie- og trosnivå? En sesjon på den

nettbaserte konferansen hadde tittelen «Religionens comeback» (SKUP-konferansen, 15.4.21). Der ble Brennpunkts episode om BCC viet spesiell oppmerksomhet. Høgskolelektor ved NLA Mediehøgskolen Gimlekollen, Espen Sørmo Strømme, fortalte at det i løpet av de tre tiårene som SKUP har eksistert, har vært rundt 30 metoderapporter som omhandler religiøse miljø, og at BCC også var tema for den aller første metoderapporten om religion i 1992.

«Frelst»-serien, som ble vist på VGTV i 2016, kan ha vært en døråpner for at lukkede religiøse miljø igjen utsettes for kritisk oppmerksomhet. I miniserien fortalte VG-journalist Rut Helen Gjævert om sin fortid i den radikale, kristne ungdomsbevegelsen, Jesus Revolution Army. Paul Hockley, daglig leder av Jesus Revolution, avviste at organisasjonen drev med hjernevasking. «Her er man fri til å stille spørsmål og komme med innspill. Vi underviser en klassisk tro, men tar høyde for forskjellige meninger», sa han til VG Helg og VG Pluss. (Hockley, 2016)

Journalist Kadafi Zaman ønsker imidlertid mer fokus på temaet: «Hvorfor snakker vi ikke mer om lukkede, kristne menigheter», spurte han i et innlegg under Mening på TV2 i 2019. I «Norge bak fasaden», en serie som ifølge programinformasjonen «kaster lys på sprekkene i den norske fasaden», hadde han og kollega Janne Amble laget programmet «I Guds navn». Det handlet også om Jehovas vitner og BCC. (Zaman, 2019).

En skulle tro at det også finnes mye forskning knyttet til hvordan mediene dekker religiøse sekter. Digitale søk viser imidlertid at det ikke er tilfelle. Den som leter etter stoff i skjæringspunktet medier og sekter, vil oppdage overraskende lite, og av det som dukker opp, mye gammelt. Dette har ledet meg til min problemstilling, der jeg spør: Hvilke utfordringer møter journalister som dekker lukkede, religiøse miljø?

3. Bakgrunn og teori

I kronikken *Rekruttering til «sekt»*, skriver Asbjørn Dyrendal, daværende førsteamanuensis i religionsvitenskap ved NTNU:

Det slår sjelden feil. Et par-tre ganger i året gjør ett eller flere medlemmer av en eller annen religiøs bevegelse noe galt, og da er pressen kjapt på plass. Kombinasjonen religion og umoral appellerer. Men når religion og handling avviker hakket for mye, legger vi fort skylda på noe annet enn de individer som handler. Da blir pinsemenigheten fort til “sekt”, og de velkjente temaene dukker opp: individuell (u)frihet, overvåkning, seksualitet, kjønnsmakt – og rekruttering.» (forskning.no, 12.3.2004).

Dyrendal er inne på noe viktig: pressens omtrentlighet i omgangen med begrepet sekt. I et intervju på forskning.no fra 2010, svarer Pål Johan Karlsen, forsker ved Institutt for psykologi ved Universitetet i Tromsø, på spørsmål om begrepet hjernevask. Han berører imidlertid heller ikke temaet media og sekter annet enn raskt å henvise til en mann som fortalte til Dagbladet at han var blitt lurt til å låne 300 000 kroner for å betale for selvutviklingskurs i regi av scientologene.

«Søk i 38 000 artikler og kapitler», oppmuntrer Norsk medietidsskrift på sin hjemmeside, men heller ikke her dukker det opp relevante artikler om journalistikk på «lukkede miljøer», «sekt» eller «kulter».

Søk via universitetsbiblioteket med ordene «cults» «the media», «the press», «journalism» gir tips til referansebøker om sekter, men forskning som kan si noe om hvordan pressen dekker sekter, er stort sett fraværende. Unntak er to gamle artikler fra *Review of Religious Research*: «Journalists’ attitudes toward New Religious Movements» (Richardson & van Driel, 1997) og «Cults and Sects and Doomsday Groups, Oh My: Media Treatment of Religion on the Eve of the Millennium» (Hill & Hickman & McLendon, 2001). Den korte teksten «Inside Scientology - investigating a secretive organisation» tangerer temaet mitt (*The IRE Journal*, 2012). Riktignok er det ikke opplagt at Scientologikirken skal kategoriseres som en religiøs sekt, men journalist Thomas C. Tobin og redaktør Joe Childs i *The Tampa Bay Times* deler i alle fall relevante erfaringer om hvor krevende det er å dekke et lukket miljø. I tillegg tilbyr de råd til journalistkolleger som vil prøve på det samme, ikke ulikt metoderapportene til SKUP.

Jeg har også søkt i journalismresearchnews.org og Global Investigative Journalism Network (GIJN) med søkeordene «sects», «cults», «closed religious groups» eller «secretive organisations», uten å finne noe av relevans. Tilsynelatende eksisterer det et kunnskapshull som trenger å bli fylt, når det gjelder hvordan mediene dekker sekter.

For å skaffe oversikt over landskapet som sekter hører inn under, har det derfor vært nyttig å gå til et annet fagfelt. I religionssociologien opererer en som regel med begrepene «kirke», «sekt», «denominasjon» og «kult». Max Weber og Ernst Troeltsch utviklet en inndeling der de beskriver hva som kjennetegner «kirke», «sekt»: Mens kirken aksepterer de store massene og omfavner samfunnet den lever i, aksepterer sekten bare kvalifiserte personer, distanserer seg ofte fra storsamfunnet, og lever i konflikt med de sosiale omgivelsene. En sekt er dessuten mer radikal og etisk streng enn kirken (Ringnes & Ulland, 2014, s. 258). I kapitlet omtaler forfatterne blant annet BCC, Jehovas vitner og Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige (mormonene) som eksempler på sekter som har etablert seg på den religiøse arenaen i Norge, side om side med for eksempel Den norske kirke og Den katolske kirke.

Begrepet «denominasjon» ble utviklet av teologen H. Richard Niebuhr og beskriver en åpen og økumenisk religiøs organisasjon som aksepterer at også andre grupper kan være bærere av sannheten. Frelsesarméen og Pinsebevegelsen er eksempler på denominasjoner. *Kult* er et begrep med uklar og skiftende betydning, ifølge forfatterne. De viser til sosiologen Howard Becker som introduserte det i 1932 da det ble behov for en kategori som dekker en mer uformell og privat religiøsitet. Sammenlignet med sektene, har kultene en løsere struktur og mer avgrenset rolle i menneskers liv. Det er derfor mulig å være med i flere kulturer samtidig. Eksemplet de nevner er grupper som praktiserer åsatro og dyrker de gamle nordiske gudene. Begrepene «cult» og «sect» benyttes for øvrig til dels om hverandre på engelsk.

I Norge har Arne Tord Sveinall i årevis vært ansett som en av landets ledende eksperter på sekter. Han drev i mange år samtalegruppe for sektavhoppere sammen med andre. Sveinall er lektor ved Institutt for Sjelesorg, Modum Bad og leder instituttets avdeling i Kristiansand. Han har fremdeles samtaler med avhoppere fra sekter, men i mindre skala og innenfor rammen av sjelesorg (A. T. Sveinall, personlig kommunikasjon, 15. mai 2020). I boken *Troende til litt av hvert: om religiøs sekterisme og sjelesorg* (2000) viser Sveinall til hjernevaskteori. Begrepet *hjernevask* ble oversatt fra det kinesiske «hsi nao» av den amerikanske CIA-agenten, Edward Hunter, og tatt i bruk i 1951 (Hassan, 1988). Den amerikanske psykiateren Robert Jay Lifton undersøkte forandringen som skjedde med amerikanske krigsfanger under Korea-krigen. Etter fangene ble frigitt, tok de parti med

koreanerne og reiste tilbake til USA bitre på sitt eget land. Lifton intervjuet også kinesiske studenter som flyktet fra hjemlandet etter indoktrinering ved kinesiske universiteter. På denne bakgrunnen utarbeidet han hjernevaskteorien sin. Dette er beskrevet i boken *Thought reform and the psychology of totalism. A study of «brainwashing» in China* (1961). Lifton hevder at hjernevask skjer gjennom åtte kontrollmekanismer, men at alle ikke nødvendigvis må opptre samtidig: «Miljøkontroll» innebærer at man kontrollerer kommunikasjon mellom medlemmene og omverdenen. «Mystisk manipulasjon» går ut på at medlemmene opplever seg utvalgt for et høyere formål, mens lederen utgir seg for å ha en spesiell kontakt med Gud. «Krav om renhet» betyr at man kjemper en umulig kamp for å bli hvit, mens pastoren eller en annen i tilsvarende posisjon opptrer som det gode mennesket, fullt av tilgivelse og omsorg. «Bekjennelseskult» innebærer at en bekjennelse blir et middel til å rense eget liv og en rite som sveiser gruppen sammen. «Hellig vitenskap» går ut på at det bare finnes en sannhet og det er umulig å stille spørsmål. «Verdiladet språk» betyr at det skapes nye ord og uttrykk med verdiladete klisjeer. Når «doktrinen står over personen» vil livsvisdom og egne tanker være underordnet sektens system som ikke kan inneholde feil. «Gradering av mennesker» gjør at de som ikke tilhører sektmiljøet ikke har en selvsagt eksistensberettigelse. Identitet skjer gjennom trosbekjennelse og lydighet. (Arne Tord Sveinall, 2000, s. 57-60)

Hjernevaskteorien til Lifton er tilsynelatende blitt noe moderert (Ringnes & Ulland, 2014, s. 260). Steve Hassan, grunnlegger av Freedom of Mind resource center, og selv tidligere sektmedlem, er en av dem som heller snakker om «tankekontroll».

Mind control is more subtle and sophisticated. The victim typically regards the controllers as friends or peers, so is much less on guard. They usually unwittingly participate by cooperating with their controllers, and by giving them private information that they do not realize will be used against them. (Hassan, 1988, side 111).

Hassan benytter begrepet «sekt» om enhver gruppe der tankekontroll blir brukt på en destruktiv måte. Louis Jolyon West og Michael D. Langones definisjon av sekt fra 1986 brukes av International Cultic Studies Association (ICSA):

A group or movement exhibiting excessive dedication to some person, idea or thing and employing unethical, manipulative techniques of persuasion and control designed

to advance the goals of the group leaders, to the actual detriment of members, their families or the community. (ICSA Today, 2015).

ICSA ble etablert i 1979 og har som mål å gi informasjon, opplæring og hjelp til dem som er berørt av, eller interessert i, sekter eller grupper med høy grad av kontroll. ICSA ønsker å føre sammen tidligere sektmedlemmer, familier, profesjonelle og forskere som er interessert i temaet. Organisasjonen har lagt ut en sjekkliste på sin nettside som er revidert flere ganger siden Langone presenterte den for første gang i 1990-årene. Den skal hjelpe involverte, familiemedlemmer eller venner å vurdere om medlemskap i en bestemt gruppe bør gi grunn til uro. (ICSA Today, 2015).

Hassan har utviklet den såkalte *BITE-modellen for tankekontroll* der de fire bokstavene står for Behaviour, Information, Thought and Emotional Control. Ifølge Sveinall er dette en videreføring av Liftons hjernevaskteori (Sveinall, 2000).

Modell 3.1: Steve Hassans BITE-modell handler om kontroll av atferd, informasjon, tanker og følelser.

BITE-modellen kan brukes til å avgjøre hvor på skalaen en organisasjon, en leder eller et individ befinner seg. En destruktiv organisasjon vil for eksempel operere uten informert samtykke, og kontrollere og manipulere informasjon. Strukturen vil være topp-styrt, der lederen har en liten indre sirkel med betrodde mennesker like under seg. Den vil være autoritær, slik at kommandoer av og til gis uten forklaring, og må adlydes uten spørsmål. Målene rettferdiggjør midlene, og det er fokus på kontroll, makt og informasjon, som i liten grad deles med medlemmene, og overhode ikke med utenforstående. Jo mer en organisasjon ønsker å kontrollere adferd, informasjon, tanke og følelser, dess mer sannsynlig er det at den er en sekt, hevder Hassan.

Den fremtredende amerikanske sekteksperten skiller mellom fire ulike typer sekter: religiøse, politiske, psykoterapeutiske/undervisende og kommersielle. Denne oppgaven handler om religiøse sekter. I omtale av de enkelte trossamfunnene, vil jeg likevel bruke begrepet «lukket miljø». Hjelpeskilden, en norsk organisasjon som bistår mennesker i religiøse bruddprosesser, skriver på sin nettside at «Noen bruker begrepet lukkede og isolerte trossamfunn, mens forskere kan peke på at de samme trossamfunnene fyller kriteriene for å kunne kalles en sekt.» (Hjelpeskilden, 2013). Selv om et trossamfunn gjerne vil bestride at de er en sekt eller et lukket miljø, oppleves det mindre stigmatiserende å bruke sistnevnte merkelapp. Som artikkelen i Hjelpeskilden uttrykker det: «Det viktigste er ikke hvorvidt et trossamfunn kan klassifiseres som en sekt eller ei, men om det er sunt.» (Hjelpeskilden, 2013).

Da Global Investigative Journalism Network (GIJN) stilte gravejournalister rundt om i verden spørsmål om hvordan undersøkende journalistikk ville se ut i 2020, svarte Gustavo Gorriti, grunnlegger og daglig leder av IDL-Reporteros i Peru:

The threat of criminal theocracies, including religious sects - mostly but not solely evangelical fundamentalists - will grow at a fast pace all over Latin America, gaining political ground with crude, ultra-right messages, not just erasing the separation between church and state but also acting in many cases as criminal organizations, energized by the discipline and mind control of church members. It is a continental threat that will demand the best efforts of networked, top investigative journalists. (GIJN, 2020)

De ferske Brennpunkt-dokumentarene og andre liknende graveprosjekter antyder at det samme også kan være tilfelle her til lands. I denne oppgaven skal jeg derfor svare på spørsmålet: Hvilke utfordringer møter journalister som dekker lukkede, religiøse miljø?

4. Data og metode

For å svare på problemstillingen bruker jeg kvalitativ metode og både skriftlige og muntlige kilder. Det skriftlige datamaterialet består av fire metoderapporter: tre som ble sendt inn til SKUP i henholdsvis 2017, 2018 og 2020, og en som ble sendt inn til Gullparaplyen, Bergen Journalistlags pris for god journalistikk i 2017.

I *Kjøllefjordsaken*, forteller Vanja Skotnes Holst, daværende journalist for Finnmark Dagblad/iFinnmark, om arbeidet sitt med en dokumentar i seks deler. Den omhandler overgrep i tilknytning til et lukket, læstadiansk miljø i Kjøllefjord, og er på 18 sider (SKUP, 2017). *Jehovas vitners religiøse domsutvalg* av Connie Bentzrud og Tarjei Leer-Salvesen baserer seg på en artikkelserie i ti deler i Fædrelandsvennen, (SKUP, 2018, 15 sider). I graveprosjektet har journalistene avdekket hvordan et eget domsutvalg håndterer saker som burde vært dømt etter straffeloven i offentlig rett. *Guds utvalde* beskriver arbeidet med en Brennpunkt-dokumentar i tre deler som ble vist på NRK i november i 2020. (SKUP, 2020, 20 sider). Her dokumenterer journalistene hvordan negativ sosial kontroll, fryktretorikk, kvinneundertrykkelse og isolasjon blir brukt for å styre medlemmer i Jehovas vitner, BCC og Guds menighet i Lofoten. *Sannhetens Ord Bibelsenter*, av Johanna Hundvin Almelid og Birgit Opheim, er avisen Dagens bidrag til Gullparaplyen i 2017. I ti artikler avdekker journalistene hvordan et lederskap i en liten frimenighet manipulerer medlemmer og øver sosial kontroll over dem. Arbeidet ble nominert blant fire andre i kategori «prosjekt». (Gullparaplyen 2017, tre sider, vedlagt). Å ta med vårt eget graveprosjekt ga mulighet til systematisk å gjennomgå det vi hadde gjort for å lære. Jeg fikk samtidig sammenlignet våre valg og «journalistiske grep» med de som ble tatt i lignende prosjekter. Jeg regnet med at det kunne hjelpe meg til å unngå åpenbare fallgruver.

Totalt utgjør det skriftlige datamaterialet 53 sider med tekst. Det muntlige datamaterialet består i oppfølgingsintervjuer knyttet til tre av rapportene. Tarjei Leer-Salvesen, Vanja Skotnes Holst og Johanna Hundvin Almelid stilte til telefonintervju. Disse intervjuene ble transskribert og utgjør 12 sider med tekst.

Parallelt med dette arbeidet hørte jeg på ulike podcaster, TED-talks og en skjønnlitterær lydbok om sekter. Jeg så filmer, serier og dokumentarer om samme tema. Den svenske sektpodden med lege og psykoterapeut, Rigmor Robèrt, og tidligere pastor i Knutby Filadelfia, Emma Gembäck var relevant for min oppgave da den tar opp ulike aspekter ved sektlivet. Det var også dokumentarene om Knutby på NRK og HBO. Knutby Filadelfia, som ble kjent for manipulasjon, maktmisbruk, seksuell utroskap og rystende drap i 2004, ble oppløst i 2018. Den tre sider lange kronikken *Kunsten å overvåke en sekt*, stod på trykk i Vårt

Land i januar i fjor (Ringqvist, 2020). Den forteller om hvordan svenske Dagen dekket Knutby, Filadelfia i en årrekke. Jeg kontaktet artikkelforfatteren, Rickard Ringqvist, redaksjonssjef i avisen, og ba om et intervju med tanke på å supplere materialet mitt med noen tilleggsperspektiver. Ringqvist var villig (R. Ringqvist, personlig kommunikasjon, 9. februar 2021).

Jeg har valgt å benytte kvalitativ metode i arbeidet med problemstillingen min. «Kvalitative data er nedtegnede erfaringer som beskrives best med ord fremfor tall». (Grønmo, 1998). Denne forskningsmetoden fokuserer i større grad på mening og innhold, i motsetning til kvantitative undersøkelser hvor bredde og omfang står mer sentralt (Fangen, 2015). Forfatterne Østbye et al. skriver at: «Forskeren skal bli informert om innsikter, vurderinger og refleksjoner som den som intervjues forvalter» (2013, s. 103). Hensikten med oppgaven min er nettopp er å få innsikt i hvilke utfordringer som informantene mine har møtt i arbeidet med å dekke lukkede, religiøse miljø. Deres muntlige og skriftlige vurderinger hjelper meg til å finne svar på forskningsspørsmålet mitt.

Tematisk analyse betyr å lete etter tema i dataene man har. Målet er å gruppere disse «små» svarene i mer generelle kategorier – i *temaer* – som til sammen svarer på forskningsspørsmålet (Johannessen et al., 2018). Forfatterne, som i stor grad støtter seg til psykologene Virginia Braun og Victoria Clarke (2006), deler den tematiske analysen i fire steg; forberedelse, koding, kategorisering og rapportering. Disse begynner med at en finner og får oversikt over data-materialet, formulerer viktige poeng i materialet, kategoriserer dataene i mer generelle temaer, og til slutt rapporterer temaene og deres innhold (Johannessen et al., 2018, s. 282). Jeg noterte de journalistiske utfordringene som jeg fant i de fire metoderapportene og tre intervjuene, og krysset av for hvor mange av redaksjonene bak metoderapportene som ble berørt av disse. Deretter begynte en prosess som tok meg frem og tilbake i materialet mitt på jakt etter svar: På hvilken måte henger disse utfordringene sammen? Hvordan er det naturlig å gruppere dem? Jeg gikk grundig igjennom det jeg hadde og gjorde flere forsøk på å sette sammen de journalistiske utfordringene før jeg var fornøyd og opplevde at resultatet var dekkende og konsistent. Da hadde jeg identifisert fem tema.

5. Analyse

Et undersøkende prosjekt i et lukket, religiøst miljø, består av krevende og skjørt kildearbeid fra start til slutt. Mine fem tema følger grovt sett den journalistiske prosessen som begynner med tips/idé, og ender med at redaksjonen må ta en beslutning om anonymisering i forbindelse med at arbeidet skal publiseres.

Temaene er:

- a. Startskuddet går, om tips og idéer
- b. Innhenting av informasjon, om jakten på skriftlige kilder og dokumentasjon
- c. Å åpne opp et lukket miljø, om språk, signaltriggere og storsinn
- d. Frykt og sabotasje, om kontakten med de berørte som står utenfor og innenfor det lukkede miljøet
- e. Den uønskede anonymiseringen, om å finne kilder som tåler å stå frem

«En analyse er en spørsmålsdrevet prosess, der man leter i data etter svar på spørsmål», (Johannessen et al., 2018). I dette kapittelet vil jeg gå dypere inn i temaene som jeg har identifisert overfor og analysere mine data i lys av disse. Mot slutten av kapitlet vil jeg oppsummere mine mest sentrale funn og gi svar på problemstillingen.

I metoderapportene og intervjuene kom mange ulike tema opp. Jeg tar bare med de fakta, sitater og synspunkt som er mest relevante for problemstillingen (Helland et al., 2013, s.130). Drøfting skjer med fokus på relevant teori og Vær Varsom-plakaten.

- a. Startskuddet går, om tips og idéer

I tre av fire metoderapporter starter sakene med *tips* om det vi kan kalle «urett bak murene». De kom fra personer som hadde erfaring med, eller kjennskap til, det lukkede miljøet. I Jehovas vitner var det en avhopper som tipset om en nordmann i 80-årene som satt fengslet i Spania for å ha misbrukt en fire år gammel jente seksuelt. I Sannhetens Ord Bibelsenter var det en tidligere gjesteforkynner som fortalte om datteren som var medlem i menigheten og som han og kona ikke lenger hadde kontakt med. Tipset i Kjøllefjord kom fra en person som blant annet kjente til at både overgriper, ofrene og lensmannen tilhørte den samme læstadianske menigheten.

Tipserne ble viktige for redaksjonene: I Kjøllefjord valgte Skotnes Holst å aktivt bruke denne personen til å formidle kontakt med ofrene som vedkommende visste om, og til å gi

beskjed om at det var uforpliktende å ta kontakt med henne. I Sannhetens Ord ble forkynneren selv et intervjuobjekt og en som kunne henvise journalistene videre til andre kilder som hadde erfaring med menigheten. På Sørlandet deltok tipseren i samtale med journalistene i Fædrelandsvennen. De ønsket å vite om hva som eventuelt gjorde at saken skulle handle om Jehovas vitner som trossamfunn fremfor å være en vanlig overgrepssak. Tipseren, som også viste til lignende saker i utlandet, svarte: «Det er litt sånn sharia. Vi har lært at vi skal ordne opp selv, uten å involvere samfunnet på utsiden.» (SKUP 2018, s.2). Dermed dro han journalistene med seg inn på det som skulle bli hovedsporet deres: Jehovas vitners religiøse domsutvalg.

Nyhetsproduksjon forutsetter at samspillet mellom en redaksjon og verden utenfor kommer inn i en rutine, skriver Trine Østlyngen og Turid Øverbø i *Journalistikk, metode og fag*. De opererer med «rutineveien», «den uformelle veien» og «utveien» som kilder til nyheter. «Rutineveien» er i hovedsak inngående og består av pressemeldinger, den obligatoriske telefonrunden, jevnlig sjekk av domsprotokoller og postjournaler i kommuner m.m. «Den uformelle veien» inneholder alt fra tips til innspill fra aktivistgrupper og pressgrupper. Her inngår oppdateringer fra journalistens eget kildenettverk samt ideer og saker som redaksjonen selv fanger opp fra andre medier. «Utveien» karakteriseres av at redaksjonen selv tar initiativ til å belyse et tema og finne nyheter. Det kan begynne med et tilfeldig tips, en enkel opplysning eller en observasjon som en journalist har gjort (Østlyngen & Øverbø, 1998).

Siden tipserne i de tre nevnte metoderapportene har interesse av et bestemt utfall i saken, kan disse sies å være aktivister. Ifølge Østlyngen og Øverbøs kategorisering er vi dermed på den uformelle veien.

Brennpunktredaksjonen hadde en annen innfallsvinkel til sitt graveprosjekt. De hadde registrert at da den nye loven om tros- og livssynssamfunn ble sendt på høring i 2017, handlet mye av debatten om negativ sosial kontroll, kvinnediskriminering og antidemokratiske holdninger i muslimske trossamfunn. Journalistene ønsket å vite hvordan det stod til i kristne trossamfunn og startet å undersøke bredt i 2019, altså det Østlyngen og Øverbø omtaler som «utveien».

b. Innhenting av informasjon, om jakten på skriftlige kilder og dokumentasjon

Det er stor forskjell på omfanget skriftlige kilder som var tilgjengelig for journalistene som jobbet med de ulike lukkede, religiøse miljøene i materialet mitt. Mens trosgrunnlaget til den 27 år gamle, selvstendige frimenigheten, Sannhetens Ord Bibelsenter, er uttrykt i 11 korte

punkter på nettsiden deres, (<https://www.sannhetensord.no/vi-tror/>), er litteraturen om det verdensomspennende trossamfunnet, Jehovas vitner, mye mer rikholdig. Jehovas vitner startet i 1870-årene, har nesten 120.000 menigheter verden rundt og gir ut materiale på 947 språk. (https://snl.no/Jehovas_vitner#-Litteratur). Flere av redaksjonene fortalte om krevende prosesser for å få ut informasjon, og det er derfor ikke uten grunn at ordet «kampen» brukes om kunnskapsinnhenting her.

Leer-Salvesen og Bentzruds erfaringer kan tjene som et eksempel: «Ingen av Fædrelandsvennens journalister satt med dybdekunnskap om Jehovas vitner», (SKUP 2018, s. 3). De to journalistene forstod at de måtte vite mye mer om hvordan Jehovas vitner fungerer og er organisert dersom trossamfunnet håndterte seksualforbrytelser på en måte som gjør dem til aktører. De startet derfor raskt med å søke etter informasjon og ba om innsyn fra postlister som omhandlet kirkesamfunnet. De brukte Jehovas vitners egen litteratur flittig, både materiell som deles ut av gatemisjonærer, og det som finnes på <https://www.jw.org>.

Eldstebrev og bøker fra Vaktårnet «som det ikke var meningen at alle skal kunne lese», klarte de også å få tak i (SKUP 2018, s. 3). For å få kopi av dommen i Spania, ba de om hjelp fra GIJC, det internasjonale nettverket for gravejournalister som SKUP er med i. Etter publisering av den første artikkelen, «Den eldste», fikk journalistene i Kristiansand kontakt med både tidligere og daværende medlemmer i trossamfunnet. De fortalte vonde historier om vold og overgrep, og en kultur som ikke skulle involvere politi og rettsvesen. Men fremdeles manglet dokumentasjonen på at alt dette var satt i system. Journalistene fikk en idé om å oversette artikkelen til engelsk. De publiserte den på fvn.no og spredte den via Facebook og Twitter. Snart «levde den sitt eget liv i diskusjonsforum på Reddit og andre plattformer» som Fædrelandsvennen som regel ikke bruker. (SKUP 2018, s. 6).

Bentzrud og Leer-Salvesen fikk henvendelser fra andre land og opprettet kryptert kommunikasjon med kilder som sendte interne dokumenter fra Jehovas vitner til dem. Enkelte av disse dokumentene var på norsk. Slik fikk journalistene sitt største gjennombrudd, den såkalte *Eldsteboka*, som kun skal leses av menn som er eldste i trossamfunnet. *Shepherd the Flock of God* eller *Vær hyrder for Guds hjord*, som tittelen på boka formelt lyder, forteller detaljert om domsutvalgene og er tydelig på at brødre og søstre ikke skal bruke politi og rettsvesen i konfliktene seg imellom. Senere fikk journalistene fra Fædrelandsvennen også tilgang til originaldokumenter fra Jehovas vitner på et (da) nytt nettsted som heter *FaithLeaks* (<https://faithleaks.org>).

Skriftlige kilder kan være gull verdt, gi bredere bakgrunn og nødvendig dokumentasjon. (Østlyngen & Øvrebø, 1998). Vær Varsom-plakaten §3.2 oppfordrer til å

være kritisk i valg av kilder og å kontrollere at opplysninger som gis er korrekte. Bredder og relevans i valg av kilder er også god presseskikk, ifølge de etiske normene for journalister. I likhet med reporterne i Fædrelandsvennen, brukte Brennpunkts journalister mye tid til å skaffe seg informasjon. De satte seg inn i de tre trossamfunnenes historikk og hva de står for teologisk. Det gjorde de ved å lese deres egne publikasjoner på nett og papir og «hente inn originalskrifter fra Nasjonalbiblioteket, norske og amerikanske avisbaser og å samtale med fagfolk som har studert trossamfunnene» (SKUP 2020, s. 4). De opplevde særlig at det var viktig å møte medlemmer i de aktuelle trossamfunnene med kunnskap om teologi og historikk: «Deres skepsis til omverdenen bygger, slik vi opplevde det, ofte på negative erfaringer med journalister som «ikke har peiling» på hva de egentlig tror på. (SKUP 2020, s. 5). Dette bekreftet styremedlem i BCC, Trond Eivind Johnsen, i sesjonen «Religionens comeback» under årets SKUP-konferanse der Brennpunkts BCC-dokumentar var tema:

Når vi møter journalister som organisasjon, opplever vi høy grad av kunnskapsløshet. Det er få som har satt seg inn i organisasjonen, og hva BCC er, for eksempel, og lav kompetanse på økonomiske og organisatoriske spørsmål, og på litt mer avansert teologi eller kristendom. Der er det et godt stykke igjen før journalistene viser at de er verdige den tilliten og tryggheten en trenger for å komme på innsiden av organisasjonen. (T. E. Johnsen, SKUP-konferansen, 15. april 2021)

Dokumentasjon er viktig for å belyse et lukket miljø. Journalistene må ta høyde for at de ikke får ledelsen i tale. Med tilstrekkelig dokumentasjon er det fremdeles mulig å publisere saken. Det er derfor av stor betydning at journalister klarer å skaffe til veie årsrapporter, regnskap og eventuelle dommer og få innsyn i granskning av kirkesamfunnet, byggeplaner m.m.

Da Brennpunkt gjennom Nasjonalbiblioteket (og Tarjei Leer-Salvesen) klarte å få tak i en straffesak på over 500 sider om den avdøde lederen i Guds menighet i Lofoten, Aanen Reinertsen (1852-1891), viste det seg at han stod tiltalt for misbruk av kvinner, overgrep mot barn, blasfemi og barnemishandling. Han døde før dom falt i saken. Visste medlemmene dette, undret journalistene. De erfarte at enkelte avfeide det som «forfølgelse». Dette ble viktig dokumentasjon i arbeidet med Brennpunkt-dokumentaren, og omtales som «verdifulle ballast i møte med kildene» (SKUP 2020, s. 7).

I dekningen av Sannhetens Ord Bibelsenter, ba journalistene om innsyn i granskingen av menigheten med tanke på sekterisk miljø (Metoderapport til Gullparaplyen, 2017, vedlagt). Dommer i Drammen og Borgarting lagmannsrett fortalte historien om bombeangrepet mot

menigheten i 2003, en begivenhet som, naturlig nok, har satt sterke spor. *Det kom som en bombe* ble da også tittelen på en bok om Sannhetens Ord Bibelsenter som pastor Rune Gravdal står som forfatter av (2017). Årsrapporter for flere år fortalte om en menighet med nokså stabilt rundt 100 medlemmer og 25 barn. Årsregnskapene avslørte stor giverglede både til menighetens egne aktiviteter, til misjon og til det planlagte kirkebygget. I årsrapportene kunne journalistene lese i detalj om menighetens eget arbeid og aktiviteter, om hvem som kom på besøk som gjestetalere, hvor ofte medlemmene reiste til Israel og hva slags type gratisarbeid de bidro med for Sannhetens Ord Bibelsenter.

Da Brennpunkt fikk tilgang til 200 000 interne e-poster fra internbanken til BCC, måtte de kvalitetssikre dem mot andre kilder. Dette gjorde de ved å undersøke data fra andre åpne kilder: Årsregnskaper, momsregnskap, aksjonæroversikter, opplysninger fra eiendomsregisteret, rettsdokumenter, salgs- og kjøpekontrakter, notater og redegjørelser. (SKUP 2020).

Foruten dette skriftlige materialet er tidligere avisartikler om kirkesamfunnene og eventuelt urett som er begått i tilknytning til dem, viktig dokumentasjon. «Vi saumfarte Retriever for gamle avisartikler», skriver Vanja Skotnes Holst om arbeidet i Kjøllefjordsaken (SKUP, 2018, s.6). Hun erfarte for øvrig at en av kildene satt på en mengde skriftlige dokumenter som hjalp henne å organisere informasjon i en tidslinje.

Et viktig moment må nevnes. Da hun ble spurt om hvilke råd hun vil gi andre journalister som jobber med lukkede miljøer, svarte Skotnes Holst: *Det er viktig å tenke på hva en kan få innsyn i. Det er så viktig å ha dokumentasjon* (V. S. Holst, personlig kommunikasjon, 28. februar 2020).

Men hva når dokumentasjon knapt finnes? Tysfjordsaken handler om seksuelle overgrep mot barn og unge som i flere tiår var blitt skjøvet under teppet i Tysfjord. I metoderapporten (SKUP, 2016) skriver journalistene Harald Henriksen, Eirik Linaker Berglund, Harald Amdal og Kenneth Hætta at de skjønte tidlig i prosessen «at tilgangen til skriftlig dokumentasjon ville være begrenset» (SKUP, 2016, s. 7). Denne erfaringen er de ikke alene om. For hvordan dokumentere urett i form av manipulasjon og sosial kontroll dersom lederskapet som utøver den er bevisst på ikke å etterlate spor, eller endatil sørger for å plante andre spor som i ettertid skal slå ut til deres fordel, slik en kilde i mitt nåværende journalistiske prosjekt fortalte om? Den overordnede metoden i Tysfjord-prosjektet ble å opparbeide tillit til kildene, slik at de kunne fortelle. Denne metoden har løst utfordringer med manglende dokumentasjon også i andre lukkede, religiøse miljøer.

c. Å åpne opp et lukket miljø, om språk, signaltriggere og storsinn

En ting er å skaffe seg kunnskap om et lukket, religiøst miljø, noe annet er å kunne kommunisere med medlemmer på en god måte og klare å få flyt i dialogen.

Leer-Salvesen og Bentzrud er overbevist om at språket de valgte å bruke var av stor betydning for å få dette til. De skriver: «Vi brukte mye tid i researchen på å lære oss å benytte ord og uttrykk som mennesker som er med, eller har vært med i, trossamfunnet vil kjenne igjen.» (SKUP 2018, s. 12)

Årsaken til dette er at journalistene var klar over at medlemmene i Jehovas vitner var blitt utsatt for forfølgelse og hatretorikk, mobbing og hets. De to ønsket å skrive en kritisk artikkel «uten spor av denne retorikken»: «Det fungerte veldig godt. Og det var antagelig avgjørende for at vi klarte å få mange aktive vitner som kilder», skriver de to (SKUP 2018, s. 12).

Vær Varsom-plakaten 4.3 maner til varsomhet ved bruk av begreper som kan virke stigmatiserende. Dette var journalistene på Sørlandet bevisste på. Selv om det opprinnelige tipset gikk på at det var «litt sånn sharia», valgte de ikke å bruke formuleringen i møte med andre kilder i trossamfunnet. *Hvis jeg bruker «shariadomstol» om deres interne prosess, vil det lukke seg fullstendig. Snakker jeg om «domsutvalg» vil de tenke at jeg forstår*, sa Leer-Salvesen (T. Leer-Salvesen, personlig kommunikasjon, 19. februar 2020). Det er han som introduserer ordet «signaltrigger» for å forklare betydningen av språk i kontakt med Jehovas vitner:

Det er en del ord og uttrykk i lukkede miljøer, ikke bare i Jehovas vitner. Det kan være at jeg er opphengt i dette, men hvis jeg bruker disse ordene, så kan det være en «signaltrigger» på om jeg har tatt meg bryet med å forstå (T. Leer-Salvesen, personlig kommunikasjon, 19. februar 2020).

Han forteller at han er oppmerksom på det samme når han omgås troende mennesker i andre sammenhenger. Han forsøker ikke å banne og å interessere seg for bibelreferanser. Journalisten presiserer at det ikke er noe han gjør løgnaktig, for å plassere seg innenfor miljøet, men fordi det oppleves som respektfullt. Hvis jeg bruker ladete uttrykk, så henvender jeg meg til andre mennesker, mens de som trenger å ta det til seg vil holde seg utenfor, sa Leer-Salvesen (T. Leer-Salvesen, personlig kommunikasjon, 19. februar 2020). Han er den i mitt materiale som har vært mest bevisst på betydningen av et respektfullt språk for å lirke opp et lukket miljø, selv om Brennpunkt også uttrykker at de «ønsket å vise respekt» og

nevner betydningen av å sette seg inn i ord og begreper. I de øvrige metoderapportene har ikke dette vært nevnt. Leer-Salvesen og Bentzrud hadde endatil kontakt med vitner som hjalp dem å bruke faguttrykk på rett måte både på norsk og engelsk. Dessuten benyttet de seg av kompetansen til den nylig pensjonerte kollegaen, Bjørn Markussen, som de siste årene hadde vært Fædrelandsvennens tros- og livssynsreporter.

Ordbruk er tema i en artikkel i *Review of Religious Research*, 2001. Der spør Hill, Hickman og McLendon hvorvidt nyhetsdekningen av religion eller religiøse grupper oppfyller basiskravet om å være nøytral og upartisk. Deres funn viser at de «vanlige» religiøse gruppene typisk blir beskrevet i mer nøytrale eller gunstige termer, mens de nyere religiøse bevegelsene konsekvent blir beskrevet på en nedsettende måte.

Vær varsom-plakaten oppfordrer blant annet til respekt for menneskers livssyn i punkt 4.3. I *Etikk for journalister* presiserer Svein Brurås at når livssyn nevnes i denne sammenheng, er ikke poenget å hindre religionskritikk. Religiøse grupper, organisasjoner og kirkesamfunn må tåle det samme kritiske søkelys fra mediene som alle andre deler av samfunnet, skriver han, men viser samtidig til at pressefolk i enkelte tilfeller ikke bare mangler respekt, men også kunnskap om andre menneskers religion og religiøse følelser (Brurås, 2000). Hill, Hickman og McLendon siterer *The Dart and Allen report* (1993), som hevder er religiøse miljøer spesielt følsomme overfor karakteriserende språk. De tre forfatterne anbefaler derfor at redaksjoner gjennomgår sine retningslinjer med tanke på begreper som oppfattes som nedsettende eller betent. I dette får dermed både Leer-Salvesen i Fædrelandsvennen og journalistene i Brennpunkt støtte for sin fremgangsmåte. I boken *Reporting News about Religion. An Introduction for Journalists*, kommer Judith Mitchell Buddenbaum med konkrete råd til hvordan journalister bør beskrive nye religiøse bevegelser.

Journalists cannot entirely avoid using words that categorize, but they should avoid them as much as possible. In most cases, it is best to choose the most precise term... or the most neutral one possible – the name of a religion, new religion or alternative religion for cult (1997, s. 182-183).

Steve Hassan skriver at ord og navn har betydning i omgangen med lukkede miljøer. Han illustrerer med et eksempel:

Using the term «ISIS» is not just misleading – it is an affront to Muslims. The destructive group is not a «State» nor does it represent the overwhelming majority of

Muslims, most of whom do not wish to revert to 7 th century shariah law. Switch to the term that many Muslims use: Daesh, oppmuntret han (Hassan, 2018, s. 320).

Å vise storsinn kan være et bevisst trekk når journalister ønsker å nærme seg kilder som av ulike årsaker er skeptiske til å snakke. Jehovas vitner blir som regel ikke regnet med i folden blant kristne flest fordi de avviser læren om at Gud, Jesus og Den hellige ånd er en treenighet. Leer-Salvesen sa likevel i intervju at de lot dem kalle seg et kristent trossamfunn.

Vi fikk kommentar på det. Vi snakker med fagkompetanse og er klar over at i mye kristen kanon er de beskrevet på utsiden. (...) Vi ville være raus, sa han (T. Leer-Salvesen, personlig kommunikasjon, 19. februar 2020).

Brennpunkt fulgte i samme spor som Kristiansand-journalistene. Ikke bare inkluderte de Jehovas vitner blant kristne trossamfunn, men også Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige (som kun var med i innledningsrunden av prosjektet deres). Dette kirkesamfunnet bygger på læren til amerikaneren Joseph Smith og har flere hellige tekster i tillegg til Bibelen, blant annet Mormons bok. Også de har et avvikende syn på treenigheten. (https://snl.no/Jesu_Kristi_Kirke_av_Siste_Dagers_Hellige). Ringnes og Ulland omtaler BCC, Jehovas vitner og Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige (mormonene) m.fl. som eksempler på sekter som har etablert seg på den religiøse arenaen i Norge (Ringnes & Ulland, 2014, s. 258-259). Ingen av de tre er med i Norges Kristne Råd, selv om BCC siden 2019 har vært observatør i rådet, og søknad om fast plass skal bli behandlet på det utsatte rådsmøtet i september i år. (E. Hermansen, personlig kommunikasjon, 6. mai 2021). Norges Kristne Råd fremmer gjensidig forståelse, respekt og samhandling lokalt og nasjonalt mellom kristne kirker og trossamfunn, og fremmer forståelse for kristen tro, moral og kultur i samfunnet. Rådet har 22 medlemmer, blant disse Den norske kirke, Den katolske kirke, Frelsesarméen, Det Norske Baptistsamfunn og Oslo Kristne Senter-kirkene, for å vise noe av spennet. (<https://norgeskristnerad.no>).

Det kan være gode grunner for å være raus i omgangen med lukkede, religiøse miljøer. Både Fædrelandsvennen og Brennpunkt lyktes i å få aktive medlemmer i tale. Samtidig må en ta med i beregningen at inkluderingslinjen kan føre til reaksjoner fra de åpne, kristne trossamfunnene. De blir nemlig slått i hartkorn med trossamfunn som tradisjonelt er blitt omtalt som sekter og gjerne forbindes med negativ sosial kontroll. Det kan også være verdt å tenke igjennom hvem som skal ha definisjonsmakten, en «tilfeldig» journalist/redaksjon, eller en teologisk-faglig instans.

Ekkskludering kan for øvrig være en like stor utfordring som inkludering. «Pinsemenigheter» ble omtalt blant kristne trossamfunn som Brennpunkt ville sjekke i første runde av prosjektet. I motsetning til BCC, Jehovas vitner og Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige, er landets 340 pinsemenigheter og deres mer enn 40 000 medlemmer med i Norges Kristne Råd gjennom paraplyorganisasjonen Pinsebevegelsen (<https://pinsebevegelsen.no>). Det går ikke frem av metoderapporten om disse pinsemenighetene er enkeltforsamlinger med et lederskap som har rykte på seg for å øve negativ sosial kontroll, eller hvorvidt det er trekk ved vanlige pinsemenigheter som gjør at Brennpunkt så det som naturlig å undersøke dem da de begynte på sitt store prosjekt. Her er det fristende å komme tilbake til Asbjørn Dyrendal som ble nevnt under kapittel 2. Han er i dag professor ved Institutt for arkeologi og religionsvitenskap på NTNU. I forskning.no skrev han at når religion og handling avviker hakket for mye, «legger vi fort skylda på noe annet enn de individer som handler. Da blir pinsemenigheten fort til “sekt”» (Dyrendal, 2004). For å oppsummere: En menighet med et «vanlig» trosgrunnlag kan utvikle sekteriske trekk, slik tidligere medlemmer påstår at har skjedd i Sannhetens Ord Bibelsenter. Det samme kan skje i en pinsemenighet, uten at pinsebevegelsen som helhet dermed kan defineres som en sekt.

- d. Frykt og sabotasje, om kontakten med de berørte som står utenfor og innenfor det lukkede miljøet

På hver side av det lukkede, religiøse miljøet står såkalte konsekvensesperter som en journalist vil ønske å få i tale. Utenfor «muren» befinner familie, venner og tidligere medlemmer seg. Innenfor «muren» er selve det lukkede miljøet med ledere og medlemmer. Kildearbeidet kan være svært vanskelig, viser metoderapportene.

I Dagen erfarte journalistene at mennesker som i årevis hadde hatt minimal kontakt med familiemedlemmer i Sannhetens Ord Bibelsenter, spurte seg hva avisen kunne bidra med som skulle gjøre situasjonen bedre for dem og deres familier. Midtveis i prosessen måtte journalistene legge bort arbeidet i en periode fordi sentrale kilder trakk seg. Menighetens folk på innsiden av det lukkede miljøet ønsket heller ikke å stille til intervju. (Metoderapport til Gullparaplyen, 2017, vedlagt).

I Kjøllefjord hadde Yngve Akselsen gått mange runder med seg selv og var klar. Fordi verken politi eller hjelpeapparat gjorde noe, og han møtte motstand i bygda, tenke han at eneste utvei var å stå frem i avisen slik at folk skulle få vite hva som hadde skjedd. Han håpet det ville lede til at samfunnet tok tak. «Han visste ikke hvordan han ellers kunne få det bedre», skriver Skotnes Holst (SKUP 2018, s. 8). Akselsen ble alene om å stå frem med navn

og bilde i dokumentaren hennes. Skotnes Holst visste at hun trengte tillit, og valgte derfor å være tilgjengelig døgnet rundt for ofrene og deres foreldre, i fall de måtte lure på noe eller bare ville snakke. «Vi har hatt utallige samtaler, både på telefon, tekstmeldinger og Messenger. Det har vært viktig at de har følt at vi har tatt dem på alvor og at de fikk tillit til oss», skrev hun. (SKUP, 2018, s. 12). *Bruk mye tid. Folk må få en følelse av at de eier sin egen historie*, legger hun til i intervju. (V. S. Holst, personlig kommunikasjon, 28. februar 2020).

I *Etikk for journalister* skriver Svein Brurås at pressens troverdighet er nært knyttet til journalisters og redaktørers integritet.

Skal publikum ha tillit til en journalist, må de være trygge på at journalisten er uavhengig og fri i sin journalistiske virksomhet, uten bindinger til kilder eller maktsentra utenfor redaksjonen, og at journalisten ikke har personlige interesser å ivareta gjennom sin virksomhet (Brurås, 2019, s. 66).

«Hvorfor skulle kildene stole mer på oss enn (på) folk i menigheten?», spurte Brennpunkt-journalistene (SKUP, 2020, s. 9). De opplevde at de arbeidet mot en usynlig sosial kontroll, og satte utfordringene sine opp i en slags ligning der de tre F-ene (frykt, finans og familie) stod mot (tillit, tid og trygghet).

Det er nødvendig å være tålmodig dersom en vil arbeide med lukkede miljøer, viser alle metoderapportene. Fra tipset kom til Fædrelandsvennen, gikk det 13 måneder til den første saken kom på trykk, til tross for at arbeidet startet nokså umiddelbart. Dagen fikk sitt tips våren 2015 og trykket de første sakene i mai året etter. NRK-programmet Brennpunkt tok initiativ til et graveprosjekt i mars 2019. «Guds utvalgte» ble vist på NRK i november 2020, altså halvannet år etter.

I Vær Varsom-plakaten 1.1. kan vi lese at en fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn. 2.2 uttrykker at «Redaktøren og den enkelte redaksjonelle medarbeider skal verne om sin uavhengighet, integritet og troverdighet.» Johanna Hundvin Almelid i Dagen sa om gruppen av familiemedlemmer og avhoppere som stod utenfor Sannhetens Ord: *Du kommer nærmest litt på lag med dem* (J. H. Almelid, personlig kommunikasjon, 11. desember 2020). I etterpåklokskapens lys ser hun at kildene med fordel kunne ha fått flere kritiske spørsmål. *Hvis vi hadde snakket med den andre siden underveis og hørt på deres innvendinger, kunne vi ha vært mer kritiske til kildene våre*, sa hun i intervju (J. H. Almelid, personlig kommunikasjon, 11. desember 2020).

Når hun ble spurt om hvilke råd hun ville gitt andre journalister som skal i gang med å skrive om lukkede miljø, sier Hundvin Almelid at hun ville ha praktisert mer åpenhet i prosessen, om mulig: *Det er dumt å fremstå som veldig lukket når vi skriver om et lukket miljø* (J. H. Almelid, personlig kommunikasjon, 11. desember 2020).

Journalistene i Fædrelandsvennen var tidlig åpne med hva de holdt på med overfor Jehovas vitner. De troppet blant annet opp på organisasjonens landsstevne uten å legge skjul på at de var journalister. Leer-Salvesen forklarte at han liker å ta tidlig kontakt, si hvem han er og hva han jobber med, og teste ut hypoteser. Han tror mennesker som er i lukkede miljøer liker å bli tatt på alvor.

Det viktigste jeg vil si er at uansett hvilket lukket miljø en beveger seg inn mot, så består det av mennesker, og de har alltid lyst til å bli forstått. Mennesker som er i lukkede miljøer, vet at de er det. De kjenner utenforskap på kroppen. Noen vil ut av det, mens andre vil bli. De er klar over at du som journalist kommer fra utsiden, men de liker å bli tatt på alvor (T. Leer-Salvesen, personlig kommunikasjon, 19. februar 2020).

Journalistene i Tysfjordsaken valgte også å være åpne om prosjektet helt fra starten, og mente at «alle» i bygda var klar over at VG jobbet med en reportasje om seksuelle overgrep.

Over tid ble vi gjennom kontakt med kilder med tett kjennskap til problematikken tryggere og tryggere på at problemer knyttet til overgrep i Tysfjord var så omfattende at det var behov for at noe måtte skje, og at en VG-sak – gjort på den rette måten – kunne bidra, skriver de (SKUP 2016, s. 9).

Når vi skal nå skal vende blikket mot lederskapet og medlemmer i det lukkede, religiøse miljøet, er det umulig å komme forbi fenomenet sabotasje. At lederskapet og medlemmer i det lukkede miljøet saboterer graveprosjekter, har gått igjen i flere metoderapporter.

Journalistene i Dagen kontaktet lederskapet for intervju ett døgn før publisering. Det var sent. Årsaken til det var at reporterne var redde for at lederskapet skulle kontakte fryktsomme kilder som da ikke ville våge å stå frem. De fire pastorene og bønne- og omsorgslederen fikk, gjennom mail til lønnet pastor Rune Gravdal, lese gjennom alle fremsatte påstander, men nektet å la seg intervju. De skrev en generell tekst der de tilbakeviste mye av det som var skrevet, som løgn. De benyttet imidlertid muligheten til å

skrive leserinnlegg, der de blant annet gjentok sitt budskap om at saken handlet om interne familiekonflikter. Snart kom også en strøm av debattinnlegg fra menighetsmedlemmer i Sannhetens Ord Bibelsenter som skrev om en flott menighet. Dagen har ikke hatt tradisjon for å nekte å publisere leserinnlegg. Etter hvert snudde imidlertid avisens ledelse og aksepterte ikke lenger innlegg fra noen av partene.

Vanja Skotnes Holst fikk også erfare sabotasje. I likhet med journalistene i Dagen klarte hun ikke å få motparten i tale. Ifølge rapportene var overgriperen psykisk utviklingshemmet, og journalisten tok derfor kontakt med faren, som var en av lederne i den læstadianske menigheten. Han ville ikke si noe, og henviste til en av sønnene, som også av slo å møte til intervju. Tross gjentatte forsøk fikk hun ikke engang til en uformell samtale, noe hun erkjente svekket arbeidet. Hun virket også usikker på om hun tok kontakt tidlig nok. Saken ble publisert i desember 2017, og hun skriver: «Vi tok først kontakt i slutten av september» (SKUP 2018, s.10).

En interessant opplysning i denne sammenheng er at journalistene bak Brennpunktserien heller ikke klarte å få lederne i de tre trossamfunnene i tale. «For oss var dette viktig, og ble derfor et nederlag. Religiøse ledere har en helt spesiell makt over medlemmene (...) Vi ønsket selvsagt å høre hva de hadde å si om sin egen rolle og makt», (SKUP 2020, s.8).

Lederne i Guds Menighet uttrykte at de ikke så noe poeng i å stille opp. Brennpunkt ville uansett bare tegne et forfalsket bilde av menigheten, mente de. I artikkelen i *Review of Religious Research* påpeker Hill, Hickman og McLendon at mangfoldige undersøkelser har vist at religiøse ledere har en tendens til å mistro nyhetsmediene. «Many are convinced that journalists are biased against religion in general or at least against their own religious group or group members» (Hill & Hickman & McLendon, 2001).

Leer-Salvesen og Bentzrud hadde ikke bare avhoppere og ledere i Jehovas vitner som kilder, men også mennesker som fortsatt var medlemmer av trossamfunnet. Fædrelandsvennen skiller seg dermed ut i denne sammenheng. Mange potensielle informanter var imidlertid svært redde for at kontakt med journalister skulle oppdages av andre i menigheten. De fryktet utstøtelse og eventuelt tap av arbeid i tillegg til at de kunne miste kontakt med familie og venner i Jehovas vitner. «Når historiene fortelles av mennesker som fortsatt er medlem av trossamfunnet og ønsker å være det, får de også en annen tyngde. Det er ikke snakk om hat og hevn, men om et oppriktig ønske om endring av systemet,» skrev journalistene i metoderapporten (SKUP, 2018, s. 8). De presiserte at utstøtelse kan oppleves

som en dødsdom og at de derfor fôr varsomt frem i omgangen med kildene som medvirket til saken.

Sabotasje kan ta andre former enn taushet, som for eksempel *en kreativ samtidig imøtegåelse*. Styrelederen i BCC, Berit Hustad Nilsen, hadde sagt ja til å bli intervjuet. Rett før journalistene i Brennpunkt skulle dra for å møte henne, skrev de en e-post for å si at de så frem til intervju. Da snudde styrelederen. Hun ville ikke la seg intervju likevel. I stedet sendte hun Brennpunkt en videofil av seg selv der hun svarte på alle spørsmålene de hadde stilt henne. Journalistene konkluderte med at de ikke kunne bruke videoen siden pressen med denne fremgangsmåten ble fratatt muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål og avklare eventuelle misforståelser «i strid med journalistikkens vesen og oppgave» (SKUP 2020, s. 17). Brennpunkt valgte å sitere henne skriftlig i BCC-episoden. Her kan en skyte inn at redaksjonen kunne ha tenkt annerledes, siden journalister gjør det samme rett som det er med skriftlige intervju. Forskjellen er kanskje at avtalen var i boks og at endringsforslaget kom fra intervjuobjektet. En annen mulighet kunne være at de brukte videofilen, men kommenterte i forkant eller etterkant hva som hadde funnet sted, og informerte om at de derfor ikke fikk mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål.

En av kildene til Brennpunkt ble utsatt for tyveri av en pc. Han og kona var hjemme under innbruddet, og det oppstod basketak mellom kilden og innbruddstyvne. Sistnevnte havnet i fengsel, men nektet å si hvem som var deres oppdragsgivere. Det står lite om episoden og hvorvidt dette kan være tilfeldig, men at tyveri kan forekomme, er noe en må ta høyde for.

Medier24 avslørte at BCC leide inn påvirkningsbyrået First House for å gjennomføre en påvirkningskampanje mot Brennpunkt. I innspurten opplevde redaksjonen også at BCC lagde en egen 20 minutters «motdokumentar». Den bestod, ifølge metoderapporten, av kraftige beskyldninger mot Brennpunkt og noen av kildene deres. Hustad Nilsen hadde anklaget dem for å være ledd i en svertetekampanje i regi av påvirkningsbyrået PsyGroup. Nå formidlet «motdokumentaren» det samme. Den ble publisert på videodelingsnettstedet YouTube, men ble fjernet to måneder etter publisering med begrunnelsen at «deler av informasjonen er omstridt». Brennpunkt fant aldri bekreftelse på at deres kilder hadde bestilt en svertetekampanje bygget på falske påstander mot BCC, og trossamfunnet la heller aldri frem konkrete bevis på det, ifølge metoderapporten.

Brennpunkt opplevde også andre former for sabotasje. Mens de var i intervjuforhandlinger og en prosess med tidkrevende imøtegåelse, erfarte de at e-poster mellom redaksjonen og enkelte kilder ble lekket og publisert på <https://jvlreport.com>. Det

skapte frykt og usikkerhet blant kildene. Dataeksperter kom aldri til bunns i hvem som stod bak.

NRK-journalistene var svært engstelige for trykket mot kildene før *Guds utvalde* ble vist høsten 2020. På Facebook, Instagram, blogger og anonyme nettsider ble Brennpunkt-journalistene fremstilt som uærlige mennesker som ville skade trossamfunnet. Det var nødvendig å ha tett kildekontakt for ikke å miste de verdifulle bidragsyterne. En av hovedkildene, BCC-medlemmet Per Olav, var nervøs. Brennpunkt valgte å bruke dette aktivt i historien. «Seeren kan selv kjenne den usynlige kontrollen karakteren blir utsatt for. Motstanden vi møtte ble brukt positivt, til å avdekke hvordan disse mekanismene virker» (SKUP 2020, s. 8)

Et BCC-medlem etablerte Facebook-siden: *Om Smiths Uvenner*. Her skrev folk kommentarer mot Brennpunkt og personangrep mot en av journalistene, Harald Eraker. Dette førte til at hans sikkerhet måtte oppjusteres. Men da et manipulert bilde av Eraker med en øl i hånden dukket opp på siden sammen med den etter hvert omstridte kilden, Jonathan van der Linden, mangeårig styremedlem og toppleder i BCCs organisasjoner, valgte dokumentarredaktør Frank Gander å svare. Det førte til personangrep mot ham. Statskanalen valgte å la det gå: «NRK er en sterk mediaaktør med mye makt. Vi var enige om at vi skal tåle en del og la mennesker få ut frustrasjon» (SKUP 2020, s. 18).

Sabotasje i form av «velvillighet» kan også opptre, erfarte NRK-journalistene. Mens det var krevende å få BCC-medlemmer i tale i begynnelsen av prosjektet, var det brått mange medlemmer som ville stille da kritikken mot Brennpunkt-redaksjonen haglet.

Vi opplevde det som nok en kampanje fra ledelsen i BCC. Vi rakk ikke svare på alle e-postene, og det rant inn med klager over Brennpunkts ignoranse. Til slutt måtte vi oppbemanne teamet med flere personer for å klare å svare på alle henvendelsene, (SKUP 2020, s. 19).

Før vi forlater kildeuniverset og kontakt med det lukkede miljøet, er det verdt å skyte inn at det er mulig å tenke på forskjellige måter om et lukket miljø. I Tysfjordsaken (SKUP 2016), som i likhet med Kjøllefjordsaken har med overgrep i et læstadiansk miljø å gjøre, valgte journalistene å konsentrere seg om taushetsmekanismene som de opplevde gikk igjen. De omtaler det som et alternativ til «å henge seg opp i enkelte forklaringsmodeller, som å gå direkte på den læstadianske menigheten eller påståtte gjerningspersoner» (SKUP 2016, s. 7). En annen grunn de nevner til ikke å fokusere for sterkt på den læstadianske menighetens rolle,

er å unngå at fokuset ble tatt bort fra ofrenes historier. I ettertid var journalistene fornøyd med dette valget. En kan spørre seg om et skyldig, eller i alle fall medvirkende, miljø da ikke står i fare for å slippe for lett unna. I metoderapporten, under «konsekvenser», går det imidlertid klart frem at ledelsen i den læstadianske menigheten har bedt overgrepsofre om tilgivelse «for ikke å ha sett dem og gitt dem nok hjelp», så i dette tilfellet fungerte det ikke slik (SKUP, 2016, s. 15).

e. Den uønskede anonymiseringen, om å finne kilder som tåler å stå frem «Hvorfor snakker vi ikke mer om lukkede, kristne menigheter», spurte Kadafi Zaman i et innlegg under Mening på TV2 (Zaman, 2019). Han ble sitert i innledningen. I innlegget fortalte han at han i sine år som journalist hadde hatt en del kildemøter både med hardbarka kriminelle og politifolk som sitter med sensitiv informasjon. «Men jeg har aldri opplevd maken til frykt for konsekvenser. Det har gjort inntrykk å se hvor sterke krefter som er i sving i autoritære, religiøse miljøer», sa han (Zaman, 2019). Zaman er ikke alene om den observasjonen. Anonymisering dukker hyppig opp som tema i metoderapportene om lukkede miljøer og skaper hodebry, og i enkelte tilfeller nattevåk, for journalister.

Vær Varsom-plakaten 3.1 sier uttrykkelig at kilden for informasjon som hovedregel skal identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson. 3.2 oppfordrer til å være spesielt aktsom ved behandling av informasjon fra anonyme kilder. Brurås skriver at journalister alltid må tilstrebe å ha åpne kilder. Han anfører at selv om det er nødvendig med anonyme kilder en gang iblant, må det alltid være en nødløsning (Brurås, 2000).

I Tysfjordsaken som ble nevnt i forrige underpunkt, finner vi et godt eksempel på hvordan situasjonen kan se ut i et undersøkende prosjekt i et lukket miljø. Journalistene forteller at de hadde mye av innholdet i gravesaken klart allerede i løpet av det første halve året, altså ett år før publisering. De manglet imidlertid åpne kilder blant overgrepsofrene. I metoderapporten skrev de:

Ifølge VGs «trafikkregler» krever bruk av anonyme kilder skjerpet aktsomhet. Redaksjonen påtar seg et særlig ansvar ved å gå god for anonyme kilders troverdighet. Anonyme kilder kan brukes når det er eneste mulige måte å få frem viktig informasjon (SKUP 2016, s. 10).

Journalistene ga ikke opp, men informerte om at mangelen på åpne kilder var en av årsakene til at prosjektet stoppet opp. Da en kvinne stod frem, fikk hun støtte fra en kusine og snart var også en tredje kvinne klar til å fortelle sin historie slik at arbeidet kunne gjenopptas og slutføres.

Rickard Ringqvist, redaksjonssjef i svenske Dagen skrev i 2020 en kronikk kalt «Kunsten å overvåke en sekt» (Ringqvist, 2020). Den omhandler avisens dekning av Knutby Filadelfia, den nå nedlagte svenske menigheten som ble rystet av seksuell umoral og drap. I intervju forteller han om samtaler med fortvilte pårørende til medlemmene i Knutby Filadelfia som gråt og ba redaksjonen om å gjøre noe. Selv ville de ikke la seg intervju og heller ikke siteres, verken åpent eller anonymt. Risikoen var altfor stor for at deres minimale kontakt med familiemedlemmer i menigheten skulle ta slutt, sa Ringqvist.

De var desperate og ville at vi skulle skrive. Samtidig måtte vi kunne vise til en kilde. Vi måtte i alle fall ha noen til å stille anonymt, men det ville de ikke, slik tilfellet ofte er i sekter. Det gjorde det vanskeligere for oss. (R. Ringqvist, personlig kommunikasjon, 9. februar 2021).

Han mener frykten må tilskrives det destruktive lederskapet i Knutby. Svenske Dagen forsøkte å finne en variant som de pårørende kunne være med på. De foreslo for eksempel et intervju vinklet på foreldre som var urolige for barna sine, men de pårørende ønsket ikke å stille opp på det. Å skrive at Knutby Filadelfia var en sekt og «bare publisere rykter» kunne avisen heller ikke gjøre, forklarte redaksjonssjefen.

Vi havnet i en krevende balansegang, som endte med at vi produserte en serie artikler der vi forsøkte å løfte frem begge sider. Da fikk vi også fortalt om det vi opplevde som tegn på en usunn menighet. Det var det ærligste vi kunne gjøre. (R. Ringqvist, personlig kommunikasjon, 9. februar 2021)

I 2016 fikk avisen betalt for sitt strev. Da ringte pastor Peter Gembäck og ville snakke. «Forsiktig begynte han å vende på de steinene som vi i Dagen hadde pekt på i mange år. For første gang fortalte han offentlig om en usunn kultur i forsamlingen. Om Kristi brud-læren. Om den innerste kretsen», skriver Ringqvist i kronikken.

Den sterke frykten for å snakke, fikk også journalistene som skrev om Sannhetens Ord Bibelsenter erfare. Selv om det kunne gå måneder mellom hver gang medlemmene i

menigheten tok kontakt med familien på utsiden, var enkelte ikke villige til å ta sjansen på å stille opp i intervju og dermed risikere et fullstendig brudd med sine kjære i Slemmestadmenigheten.

En problemstilling som dukker opp parallelt med anonymisering, er at en havner i skvis mellom behovet for å beskytte kildene som ikke ønsker å stå åpent frem og å ivareta tilsvar og samtidig imøtegåelse fra ledere i trossamfunnene. Journalistene i Fædrelandsvennen løste dette ved å ha tett dialog med kildene. De kom frem til at siden sakene allerede var kjent i menighetene deres, ville det ikke skade kildene at de ble omtalt konkret overfor lederne i Jehovas vitner. Likevel valgte avisen å anonymisere hvilke personer og lokale menigheter det var snakk om.

Vi skildrer mekanismene i hele trossamfunnet gjennom konkrete eksempler, men ønsker ikke å påføre tilleggsbelastninger ved å la disse kvinnene måtte bli identifisert for samfunnet ellers og søkbare i ettertiden. Historiene deres er rett og slett for vanskelig for dem, og flere går til behandling for å kunne leve videre med det de har opplevd, skriver journalistene i metoderapporten (SKUP, 2018, s. 8).

De legger til at også overgriper og byen han bodde i ble anonymisert, «først og fremst av hensyn til ofrene i saken».

Journalistene i Brennpunkt fortalte i metoderapporten at de i arbeidet måtte være bevisste på hvordan de nærmet seg kilder som levde i frykt, under negativ sosial kontroll og med en berg-og-dalbane av følelser. De gikk systematisk til verks:

1. Først ringte de, presenterte seg og fortalte om Brennpunkt-prosjektet.
2. Deretter ba de om en fortrolig bakgrunnssamtale. Den skulle handle om kildenes opplevelser og erfaringer fra trossamfunnene, og det skulle verken gjøres opptak eller siteres derfra. Spørsmålene skulle stilles åpent, som for eksempel: Hvordan opplevde du å vokse opp i trossamfunnet? Hvilke minner har du fra møtene i trossamfunnet? Hva lærte dere om på privatskolen til trossamfunnet?
3. Neste steg var å finne ut om kildene kunne tenke seg å stille opp i programmene. I denne fasen erfarte journalistene at det var viktig å møte kildene ansikt til ansikt, noe som i praksis kunne innebære å oppsøke kildene, for eksempel på jobb.
4. Brennpunkt lovet alle kildene at de skulle få se klippene der de selv var med i god tid før publisering. De skulle eie sin egen historie, noe som betydde at eventuelle feil eller uttalelser som de eventuelt ikke var komfortable med, kunne rettes opp.

Journalistene erfarte at mange kilder hadde til dels traumatiske ting å fortelle, som overgrep, utstøtelse, utenforskap, angst og ensomhet. Enkelte hadde så vidt snakket med andre personer om dette tidligere. Derfor fikk samtalen preg av å være sjelesorg. I denne sammenhengen opplevde journalistene igjen at erfaring fra kristne sammenhenger kom godt med. Regelen var at de måtte sette av flere timer til samtale med kildene, enten de snakket på telefon eller i et personlig møte.

De etiske dilemmaene var mange. Journalistene ønsket, naturlig nok, at folk på innsiden av trossamfunnene skulle stå frem i programmet. Samtidig visste de at kildene risikerte brudd med familiene om de gjorde det. De kom frem til at *hensynet til kilden* måtte veie tyngst. Selv da Per Olav, hovedpersonen i BCC-episoden vurderte å trekke seg, gjorde teamet det klart at de ville respektere valget hans. Andre ganger var det redaksjonen som beskyttet kilder fra å stille opp.

Det finnes et godt internasjonalt eksempel som dokumenterer at en kan overvinne formidable utfordringer med å undersøke lukkede miljøer og få intervjuobjekter til å stille opp (Childs & Tobin, 2012). Eksemplet er hentet fra Investigative Reporters & Editors, og handler om Tampa Bay Times sin dekning av Scientologikirken. Organisasjonen ønsker å bli regnet med blant verdens religioner, men er kanskje mest kjent for å utøve sosial kontroll av medlemmene. På samme måte som i flere av de norske trossamfunnene, var det vanskelig å dokumentere uretten som var begått. I tillegg møtte journalistene kilder som var svært skeptiske til media. Ifølge «The Times» ble pressefolk gjerne omtalt som «merchants of chaos» innenfor Scientologikirken (Childs & Tobin, 2012). Avisen lyktes likevel med prosjektet. Det skyldtes hovedsakelig at journalistene var villige til å bruke tid og inviterte kilder til å stå frem sammen, etter prinsippet «trygghet i tall».

6. Konkluderende merknader

Jeg har ønsket å kartlegge hvilke utfordringer journalister som jobber med lukkede, religiøse miljøer støter på. Funnene mine viser at utfordringene er knyttet til kildearbeid gjennom hele den journalistiske prosessen, fra tipset eller idéen om å dekke et lukket miljø dukker opp, og til artiklene er publiseringsklare, og vurderinger om anonymisering må landes.

Mine fem tema berører hele prosessen i det undersøkende prosjektet. Første tema begynner ved startskuddet. Da har journalistene mottatt vink eller varsler fra en tipser, eller har selv bestemt seg for å se på et bestemt lukket miljø som følge av egne observasjoner. Nokså umiddelbart begynner den krevende kampen som handler om å få tilgang til skriftlige kilder og dokumentasjon. Journalistene vil snart måtte vende lyskasteren mot seg selv og beslutte hvordan de skal oppføre seg i møte med det lukkede, religiøse miljøet og kildene som befinner seg både innenfor og utenfor «muren». Etter all sannsynlighet vil de komme tett på kildenes altoverskyggende angst. Igjen gjelder dette både de som er innenfor og de som står utenfor det lukkede miljøet. Prosjektet deres vil møte motstand, kanskje i en mer kreativ og mangfoldig utgave enn de har støtt på tidligere, men dersom de holder ut, vil de kunne publisere arbeidet sitt. Hvorvidt det vil skje med åpne eller lukkede kilder, er avhengig av mange forhold. Her kommer tid, tillit og trygghet inn i bildet.

Reporterne i Tysfjordsaken beskrev prosjektet sitt som svært skjørt fra start til mål. «Og aldri har vi følt et større ansvar for å ivareta kildene», la de til (SKUP 2016, s. 16). Som vist i kapittel fem, er tillit helt avgjørende i denne typer prosjekter. Dette gjelder i kontakten mellom journalist og medlemmer i lukkede, religiøse miljø som står i fare for å miste familie og venner, og i enkelte tilfeller også jobben ved å snakke. Det gjelder også i kontakten mellom reporter og familiemedlemmer og andre som står utenfor det lukkede, religiøse miljøet. For disse kildene er medvirkning et høyrisiko-prosjekt. Kan de, ved å stå frem, miste det lille de har av kontakt med sine kjære, eller håpet om en gang å få kontakt? At kildene skal eie sin historie helt frem til publisering, virker avgjørende for tryggheten deres. I praksis innebærer det at de i hele prosessen har mulighet til å trekke seg.

Enkelte redaksjoner valgte å være åpne om prosjektet sitt, slik Fædrelandsvennen er et eksempler på i Jehovas vitners religiøse utvalg. Andre, som VGs Tysfjord-sak, holdt det hemmelig til sent i det journalistiske forløpet for å unngå press og sanksjoner mot kilder fra det lukkede miljøet. For utfallet sin del ser vi at begge deler kan fungere. Når det er vanskelig å få ut dokumentasjon om uretten som er begått, og motparten velger ikke å stå frem, som for eksempel i Sannhetens Ord Bibelsenter og Tysfjord-saken, blir det ekstra viktig med åpne

kilder som forteller troverdige, gjensidig bekreftende historier. Metoderapportene viste at prisen av noen ble opplevd som for høy. I slike tilfeller måtte journalister slå seg til ro med en eller flere anonyme kilder av hensyn til ofrene i saken.

En journalist som får tid til å skaffe seg allsidig kunnskap om et trossamfunn samt tillit hos sentrale personer, vil kunne sette sammen kilder som finner styrke hos hverandre til å overvinne frykt og stå frem med sine historier.

Med allsidig kunnskap menes fakta om kirkesamfunnets teologi, historie, økonomi, pressedekning, tidligere granskning, relevante og riktige begreper og språk. Dette så vi demonstrert i VGs Tysfjord-sak. Slik kunne kilder dokumentere hva som skjer «bak murene» og bidra til forandring.

7. Litteratur

- Almelid, J. H. & Opheim, B., *Sannhetens Ord Bibelsenter – Metoderapport Gullparaplyen 2017*, vedlagt.
- Amdal, H., Berglund, E. L., Henriksen, T.H. & Hætta, K., *Tysfjordsaken – Metoderapport SKUP 2016*. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2016/tysfjord-saken>
- Bentzrud, C. & Leer-Salvesen, T., *Jehovas vitners religiøse domsutvalg – Metoderapport SKUP 2018*. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2018/jehovas-vitners-religiose-domsutvalg>
- Brurås, S. (2014). *Etikk for journalister* (5. utg.). Fagbokforlaget Vigmostad & Bjerke AS.
- Buddenbaum J. M. (1997). *Reporting News about Religion. An Introduction for Journalists*. Iowa State University Press.
- Childs, J & Tobin, T. C. (2012). Inside Scientology investigating a secretive organisation. The IRE Journal, 35 (4), 25-27
- Dyrendal, A. (2004, 12. mars). *Rekruttering til «sekt»*. <https://forskning.no>. Hentet fra <https://forskning.no/kronikk-religionshistorie/kronikk-rekruttering-til-sekter/1186297>
- Eraker, H., Kolstadbråten, O. J. F., Nordahl B. O & Sunde, I., 2020. *Guds Utvalde – Metoderapport SKUP 2020*. Hentet fra
- Fangen, Katrine (17. juni 2015) Kvalitativ metode. *De nasjonale Forskningsetiske komiteene*. Hentet fra URL: <https://www.etikkom.no/fbib/introduksjon/metoder-og-tilnarminger/kvalitativ-metode/>
- Gravdal, R. (2017). *Det kom som en bombe*, Frihet forlag.
- Grønmo, S. (2015). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Handgaard, B., Simonsen, A. H. & Steensen, S. (2013). *Journalistikk en innføring*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Hassan, H. (1988). *Combating cult mind control*. (4. utg.). A Freedom of Mind Press Book.
- Helland, K., Knapkog, K., Larsen, L., Moe, H. & Østbye, H. (2013). *Metodebok for mediefag* (4. utg.). Fagbokforlaget.
- Hill, H., Hickman J. & McLendon J. (2001). *Cults and Sects and Doomsday Groups, Oh My*: Hockley, P., i *Frelst*, VGTV. Hentet fra: <https://www.vgtv.no/video/124860/frelst-episode-1-hemmeligheten>
- Holst, V. S., 2017. *Kjøllefjordsaken – Metoderapport SKUP 2017*. Hentet fra <https://www.skup.no/node/2650>
- <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2021-04/nrk-guds-utvalde.pdf>

- Johannessen, L. E. F., Rafoss T.W. & Rasmussen, E. B. (2018) *Hvordan bruke teori*. Universitetsforlaget.
- Kristiansen, N. (2010, 1. oktober). *Spør en forsker: Hva er hjernevask?* <https://forskning.no>. Hentet fra <https://forskning.no/spor-en-forsker-psykologi-terrorisme/spor-en-forsker-hva-er-hjernevask/822522>
- Lifton, R. J. (1961). *Thought reform and the psychology of totalism. A study of «brainwashing» in China*. University of North Carolina Press.
- McCloud, Sean. (2004). *Making the American Religious Fringe*. The University of North Carolina Press.
- Media Treatment of Religion on the Eve of the Millennium. *Review of Religious research*, 43 (1), 24-38. Hentet fra <https://doi.org/10.2307/3512241>
- Richardson, J. T. & van Driel, B. (1997). Journalists' attitudes toward new religious movements. *Review of Religious Research*, 39 (2), 116-136. Hentet fra <https://doi.org/10.2307/3512177>
- Ringnes, H. K. & Ulland, D. (2014). Individet i religiøse sekter: faglige synspunkter på rekruttering, medlemskap og brudd. I Danbolt, L.J, Engedal, L.G., Stifoss-Hanssen, H., Hestad K. & Lien, L (Red.), *Religionspsykologi* (s. 257-271). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Ringqvist, R. (2020, 15. januar). Kunsten å overvåke en sekt. *Vårt Land*, URL <https://www.vl.no/nyheter/2020/01/15/kunsten-a-overvake-en-sekt/>
- Rosedale H. L. & Langone, M. D. (2015). On Using the Term «Cult». *ICSA Today*, 6 (3), 4-6. Hentet fra <https://www.icsahome.com/articles/onusingtermcult>
- Sveinall, A.T. (2000). *Troende til litt av hvert: om religiøs sekterisme og sjelesorg*. Verbum.
- Østlyngen, T. & Øverbø, T. (1998). *Journalistikk, metode og fag* (4. utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS.

LESERINNLEGG I AVIS:

- Zaman, K. (2019, 9. desember) Hvorfor snakker vi ikke mer om lukkede kristne menigheter? *TV2, Mening*. Hentet fra <https://www.tv2.no/a/11049975/>

ARTIKLER FRA LEKSIKON/OPPSLAGSVERK:

- Jehovas vitner, *Litteratur*, Hentet fra https://snl.no/Jehovas_vitner#-Litteratur

NETTSIDER FRA ORGANISASJON:

Anonym (2013, 17. april), *Sekt, lukket trossamfunn eller usunne religiøse miljøer.*

Hjelpekilden. Hentet fra <https://www.hjelpekilden.no/blogg/sekt-lukket-trossamfunn-eller-usunne-religise-miljer>

Global Investigative Journalism Network. (2020, 15. januar) *What Investigative Journalism Will Look Like in 2020.* Global Investigative Journalism Network. Hentet fra <https://gijn.org/tag/gustavo-gorriti/>

Norsk Presseforbund (2015). *Vær Varsom-plakaten.* Hentet fra <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>

Sannhetens Ord Bibelsenter, *Vi tror*, Hentet fra <https://www.sannhetensord.no/vi-tror/>

TV-INNSLAG:

Frelst, VGTV. Hentet fra <https://www.vgtv.no/kategori/100148/frelst>

I Guds navn, en episode fra Norge bak fasaden på TV2. Hentet fra:

<https://sumo.tv2.no/programmer/fakta/norge-bak-fasaden/sesong-1/norge-bak-fasaden-1-episode-3-1512546.html>

VEDLEGG:

Metoderapport til Gullparaplyen, 2017

Kategori: Artikkelserie om Sannhetens Ord

Bidragstere: Birgit Opheim og Johanna Hundvin Almelid, Dagens hovedkontor i Bergen.

Bakgrunn:

I mai 2016 begynte Dagen en artikkelserie om menigheten Sannhetens Ord Bibelsenter (heretter kalt SOB) i Slemmestad. Bakgrunnen var at en kjent forkynner ringte oss våren 2015 og fortalte at han (og familien) ikke lenger hadde kontakt med datteren som de opplevde at SOB hadde «tatt fra dem».

SOB har vært omtalt i media ved flere anledninger. Det er den eneste menigheten i Norge som har blitt rammet av et bombeangrep (2003). I forbindelse med rettsakene (2006 og 2007) kom det fram sterke anklager om et lederskap som manipulerte medlemmer og detaljstyrte folks liv.

Vi bestemte oss for å undersøke påstandene fra forkynneren, og møtte eller ringte tidligere medlemmer og pårørende som helt eller delvis hadde mistet kontakt med familiemedlemmer i SOB. Vi fikk også være til stede på et av bønnemøtene som denne gruppen har.

Vi var i dialog med nåværende medlemmer i SOB med tanke på intervju, og fulgte opp samtlige navnetips.

Historiene vi hørte viste seg å være nokså sammenfallende: Kilder fortalte om en menighet der de ble varmt tatt imot. De opplevde at de ble sett og elsket, inntil inntrykket gradvis endret seg og de følte seg styrt. Om de ikke kom på møte en søndag, måtte de stå til rette for det. Enkelte opplevde at lederskapet prøvde å splitte familien. Flere fortalte om detaljstyring langt inn i privatlivet. En voksen mann i en betrodd stilling fortalte at menigheten blandet seg inn i hvem han skulle ha kontakt med, og hvor han skulle reise på ferie. Flere bekreftet det samme. Vi besøkte menigheten for å danne oss vårt eget bilde av SOB. For å spare penger, overvar vi et søndagsmøte da vi var på vei til et IJ-kurs i Fredrikstad.

Avisen lot oss to arbeide i tre uker med saken på fulltid. Det er mye i en liten redaksjon.

Vi lette opp medieomtale av menigheten og ba om innsyn i Lotteri og Stiftelsestilsynet, Fylkesmannen i Buskerud, og Barne-, likestillings og inkluderings-departementet.

Årsrapporter for flere år fortalte om en menighet med rundt 100 medlemmer og 25 barn, et nokså stabilt tall.

En av påstandene gikk ut på at medlemmene gir store summer i offer.

Resultatrapporten for 2013 viste f.eks en kollekt på nærmere 2 millioner, pluss misjonsoffer på 550.000 og byggeoffer til nytt menighetsbygg på 600.000.

Vi leste om klage og gransking av SOB med tanke på sekterisk miljø.

Vi fant ut om planarbeid og regulering for nytt bibelsenter i Slemmestad. Vi kontaktet Drammen tingrett og Borgarting lagmannsrett for å få tak i dommene etter bombeangrepet for å lære om den historiske utviklingen i SOB.

Det viktigste var likevel de muntlige kildene. I samtalene vi hadde med dem gikk navnet på menighetens forbønnsleder og hovedpastor igjen. De var kjernen til problemet, mente mange. Da kildene skulle lese gjennom artiklene de hadde bidratt i, ble det tydelig at flere var redde og likevel ikke våget å stå fram offentlig. De spurte seg hva Dagen kunne bidra med som skulle gjøre situasjonen bedre for dem og deres familier. Midtveis i prosessen informerte vi om at vi la bort arbeidet fordi sentrale kilder trakk seg.

I februar 2016 kom VGTV-dokumentaren til Rut Helen Gjævert. Såkalte «brente barn» lot seg intervju, og menighetsledere ble tvunget til å ta problematikken om maktmisbruk/sekterisme på alvor.

I Dagen opplevde vi at den rette tiden for publisering av våre saker nærmet seg. Noen av kildene som hadde trukket seg kom tilbake.

Fordi vi ikke ønsket å miste kilder, kontaktet vi ikke lederskapet for intervju før ett døgn før publisering. Vi hadde omfattende samtaler med dem, men de ønsket ikke å la seg intervju. De fikk imidlertid lese gjennom alle påstander som ble fremsatt, og valgte å skrive en generell tekst der de tilbakeviste mye av det vi hadde skrevet som løgn. De skrev blant annet at de i årevis «har levd med en slags organisert gruppe med mennesker som til stadighet kommer med sine godt samkjørte, urettmessige og grove beskyldninger om oss.»

Første artikkel ble trykket 14. mai. I løpet av den neste uken publiserte vi nesten daglig artikler om menigheten. SOB ble kontinuerlig forelagt alle påstander, men fastholdt at de ikke ville la seg intervju. Fra og med 19. mai begynte debattinnleggene fra SOB å komme:

Ledelsen gjentok sitt budskap om at saken handlet om interne familiekonflikter. Dagen ble spurt om hvorfor vi ikke tok kontakt tidligere. Medlemmer skrev om en flott menighet.

I ukene før publisering innhentet vi ekspertise. SOB har tidligere klaget inn aviser for PFU som er blitt felt. Det ville vi unngå.

Flere av Dagens lesere kontaktet oss og var opprørt over at vi i det hele tatt skrev om saken. Hvorfor skulle Dagen, som en kristen avis, skrive om kritikkverdige forhold i en menighet? Selv var vi aldri i tvil om at nettopp dette er del av vårt samfunnsoppdrag som kristen avis.

I arbeidet med SOB møtte vi på en rekke utfordringer og dilemmaer:

- * Mye kritikk var rettet mot bønneleder. Hun tok ikke telefonen da vi ringte. Hovedpastor ønsket ikke å sette oss i kontakt med henne.
- * Hovedpastor sa at han ville svare på vegne av menighetens lederskap. Var krav om samtidig møtekommelse dermed ivaretatt?
- * Enkelte påstander ble ord mot ord, og dermed vanskelige å dokumentere. Jfr. VVP 3:2.
- * Enkelte kilder var preget av det de hadde opplevd i menigheten. Vi hørte mange historier, men ikke alle kom på trykk. Jfr. VVP 3:9.
- * Kilder ble utelatt fordi historiene deres var fortalt tidligere.
 - Skulle vi lage avtale når vi dukket opp i menigheten for å observere?
 - Skulle ledere og medlemmer i SOB som nektet å la seg intervju, og svare på kritiske spørsmål, få publisere leserinnlegg? Dagen har ingen tradisjon for å nekte å publisere leserinnlegg.

I debatten i Kristen-Norge om sekterisme og maktmisbruk i 2016 ble SOB et av flere miljø som fikk søkelys på seg. Vi har foreløpig ikke registrert at det har skjedd endringer i menigheten i etterkant av vår artikkelserie.

«Sannhetens Ord Bibelsenter»

Metoderapport

Av Birgit Opheim

Sannhetens Ord Bibelsenter

Innsender:

Birgit Opheim

Foreløpig upublisert

Kontaktperson:

Birgit Opheim

92435981 (m)

Redaksjon:

SUJO

Innhold

1	Innledning	s. 39
2	Bakgrunn	s. 39
3	Slik kom jeg i gang	s. 40
4	Organisering av arbeidet	s. 45
5	Sentrale metoder	s. 46
6	Spesielle problemstillinger	s. 56
7	Kildevalg og kildekritikk	s. 59
8	Konsekvenser	s. 60
9	Spesielle erfaringer	s. 60

1. Innledning

I 2015 begynte jeg, sammen med en kollega, på et graveprosjekt om frimenigheten Sannhetens Ord Bibelsenter i avisen Dagen. Det resulterte i en serie om forsamlingen i 2016. Prosjektet ble imidlertid avsluttet før alle artiklene kom på trykk.

Tre år etter plukket jeg opp trådene, denne gangen som masterstudent i undersøkende journalistikk ved Universitetet i Bergen. Jeg ønsket å jobbe videre med å avdekke de kritikkverdige forholdene som vi hadde fått høre om fra tidligere medlemmer og fra familien til medlemmene i menigheten som stod utenfor Sannhetens Ord Bibelsenter. I sistnevnte gruppe var foreldre, søsken og barn i dyp sorg og fortvilelse fordi de ikke hadde hatt kontakt med sine kjære i årevis, enkelte av dem i godt over 20 år.

I denne metoderapporten vil jeg beskrive den journalistiske metoden som jeg har brukt i arbeidet med graveprosjektet på studiet og fortelle om sakens fremdrift fra jeg tok fatt igjen i 2019 og frem til i dag.

Prosjektet er foreløpig upublisert, men jeg har nylig inngått avtale med Dagen. Jeg har en kildeliste på over 120 navn. I dette graveprosjektet kontaktet jeg over 60 kilder. Jeg har snakket eller kommunisert på sms med ti medlemmer i Sannhetens Ord Bibelsenter.

2. Bakgrunn for saken

Våren 2015 fikk avisen Dagen et tips fra en forkynner som fortalte at han og kona ikke lenger hadde kontakt med datteren. De opplevde at det var menigheten Sannhetens Ord Bibelsenter i Slemmestad (Viken) som hindret henne i å ha kontakt med dem.

Sannhetens Ord Bibelsenter er den eneste menigheten i Norge som har blitt rammet av et bombeangrep. Om natten den 13. september 2003 ble menighetslokalene til den karismatiske kirken i Viken rystet av en kraftig eksplosjon.

I tiden etter angrepet og under rettssakene stod flere personer frem og fortalte om at de hadde mistet kontakten med barn, foreldre eller ektefeller som følge av virksomheten i menigheten. I flere presseoppslag formidlet tidligere medlemmer historier om manipulasjon og sterk kontroll av privatlivet, og mange omtalte menigheten som en sekt.

Menigheten har de siste årene hatt rundt 100 medlemmer og 25 barn. Inntil nylig har fire pastorer og en bønne- og omsorgsleder ledet forsamlingen, som fremdeles holder til i nærheten av den gamle sementfabrikken i Slemmestad der bomben gikk av.

Tipset fra forkynneren ble fulgt opp. Vi bestemte oss for å undersøke påstandene hans, og ringte/møtte en gruppe tidligere medlemmer og pårørende som helt eller delvis hadde mistet kontakt med sine familier i Sannhetens Ord Bibelsenter (heretter kalt «gruppen»).

Så, midt i prosjektet la vi saken bort fordi sentrale kilder trakk seg. Noen av disse kom tilbake etter en stund, og vi kunne derfor gjenoppta arbeidet. Fordi kildene var redde for å få sanksjoner mot seg, ventet vi til like før publisering med å ta kontakt med menighetens lederskap for å spørre om de ville møte oss. Det ville de ikke. «Hvorfor tok dere ikke kontakt før», spurte pastor Rune Gravdal.

Etter artiklene begynte å komme på trykk, fastholdt lederskapet at de ikke ville la seg intervju. De gjentok sitt tidligere budskap om at saken handlet om interne familiekonflikter.

Samtidig ringte nye pårørende til oss for å si at de kjente seg igjen, men ikke våget å la seg intervju.

Snart kom en strøm av debattinnlegg fra menighetsmedlemmer i Sannhetens Ord Bibelsenter på trykk. De som ikke hadde ønsket å la seg intervju, skrev rosende ord om menigheten sin og lederskapet, uten at vi journalister fikk anledning til å stille oppfølgings spørsmål.

Lederskapet benyttet seg også av muligheten til å skrive leserinnlegg. Disse ble heller ikke stanset, da Dagen ikke har tradisjon for å nekte å publisere innlegg.

Redaktørene bestemte seg for å avslutte serien.

Når medlemmene og lederskapet nektet å la seg intervju, ble det ubalanse i kildetilfanget fra motstandere og tilhengere av menigheten. Dessuten må leserne våre ha blitt svært forvirret når artiklene pekte i én retning mens leserinnleggene pekte i en annen. De må spurt seg: Hva er sant om Sannhetens Ord Bibelsenter? Jeg opplevde ikke at vi kom i mål.

3. Slik kom jeg i gang

Jeg tok vare på hver e-post, hver perm og hvert ark i et låsbart skap på kontoret i håp om en gang å kunne fullføre prosjektet. Jeg hadde også samme informasjon i en egen mappe på datamaskinen.

Saken slapp meg uansett ikke. Det var særlig et par øyne jeg ikke klarte å glemme. Når som helst kunne jeg se dem for meg, matte, melankolske og motløse etter 19 år uten fellesskap med tre av i alt fire barn. Øynene tilhørte Gunvald Johansen (nå 79 år) som var bestefar til åtte barn som han aldri hadde hatt på fanget. Hans historie var en av dem jeg hadde fått høre, men som ikke var publisert.

Kompetanse

Det plaget meg at vi hadde jobbet så hardt for å overbevise kildene våre om betydningen av å stå frem, for så å la være å publisere sakene når de hadde delt sine historier med oss. Det opplevdes som å bryte en uskreven kontrakt. Det var som intervjuobjektene hadde et berettiget krav på meg som jeg måtte gjøre noe med.

Universitetet i Bergen tilbød et nokså ferskt masterstudium i undersøkende journalistikk. Jeg hadde absolutt ikke tenkt meg tilbake på skolebenken, men det slo meg at dette tilbudet kunne være nettopp det jeg trengte for å fullføre saken med Sannhetens Ord Bibelsenter. Med fagkompetanse i ryggen ville jeg nok klare å komme i mål, selv om jeg skrev om et særdeles lukket miljø, tenkte jeg, og meldte meg på.

Lukkede, kristne miljøer kjennetegnes gjerne av mye frykt, sosiale kontrollmekanismer og sterke lederskikkelser. Mange medlemmer er skeptiske til media og risikerer å miste kontakt med familie og venner i miljøet dersom de kritiserer menigheten eller trossamfunnet sitt utad. Det har ofte også vist seg å være vanskelig å få lederskapet i tale, slik metoderapporten til Brennpunktredaksjonen som omhandlet serien «Guds utvalde» (Skup 2020) også demonstrerer.

Å sende inn frivillige

I en tidlig prosjektskisse skrev jeg: «I årene som er gått har mange redaksjoner skrevet som Sannhetens Ord Bibelsenter. Ett og annet medlem har også meldt seg ut. Noen har latt seg intervjuet. Men hovedbildet er at ingen ting er skjedd. Menigheten fortsetter som før (...)».

I denne fasen funderte jeg på hvilken fremgangsmåte jeg kunne bruke for å få tak i informasjon om hva som foregikk på innsiden av menigheten.

«Wallraffing» er et begrep som brukes når journalister opptrer under falsk identitet for å avdekke skjulte forhold (Svein Brurås, 2000, s. 196). Den tyske journalisten og forfatteren Günter Wallraff brukte slike metoder for å avdekke kritikkverdige forhold i sitt eget land, og jeg vurderte en variant av dette: å sende inn frivillige bibelskolestudenter som ble fulgt opp av informerte lærere. I unntakstilfeller, når det handler om å avdekke informasjon av stor samfunnsmessig betydning, og når informasjonen ikke kan fremskaffes ved hjelp av vanlige journalistiske metoder, kunne Wallraffing komme på tale.

Kunne informasjonen fremskaffes på annen måte? Var det av stor samfunnsmessig betydning å avdekke hva som skjedde i Sannhetens Ord Bibelsenter? Kunne et kvart århundre uten kontakt med familie forsvare et slikt valg?

Jeg var redd for hva manipulasjonen og maktutøvelsen som jeg hadde hørt om, kunne føre med seg for de unge. En av lærerne på studiet mente dessuten at «wallraffingen» hørtes kompliserende ut, så jeg la derfor idéen bort for godt.

Jeg visste det ikke da, men koronatiden som lå foran, ville uansett ha satt en stopper for idéen.

– Lei hele saken

I april 2020 fikk jeg vite at gruppen med tidligere medlemmer og familie hadde trappet ned sin virksomhet og var i hvilemodus.

– Alle var nærmest litt slitne og lei hele saken, og vi ble enige om ikke å ha så hyppige treff. Vi er litt i villrede og fortvilet over at vi ikke kommer noen vei, fortalte en kilde som ikke la skjul på sin skuffelse over hvordan Dagen-saken hadde endt i 2016.

VG

Masterstudentene fikk mulighet til å «pitche» saker for ulike redaksjoner. En av lærerne på studiet hadde god kjennskap til Brennpunkt etter selv å ha laget dokumentarer for redaksjonen. Han foreslo at jeg tok kontakt. Det viste seg imidlertid at de alt i ett år hadde jobbet med tilsvarende miljøer, i det som senere ble kjent som serien «Guds utvalde».

Jeg jobbet fast i Dagen, i en 60 prosent stilling, men ønsket å lære mest mulig nytt under studiet. Min drøm var å samarbeide med VG. Jeg trodde den store redaksjonen, som endatil hadde erfaring med lukkede miljøer, ville passe bra til mitt prosjekt.

Norges største avis tente på saken og var interessert i å bli med på ferden. Jeg følte meg som verdens mest heldige student! For Dagen var dette helt ok siden opplegget var del av studiet mitt. Sammen med VG og veileder jobbet jeg frem en prosjektbeskrivelse med hypotese, underhypoteser og nøkkelspørsmål.

Første kildekontakt etter VG, høsten 2020

Neste steg var å kontakte kildene som vi var blitt enige om å bygge prosjektet på. Vi hadde landet på to enheter: Tone og Gunvald Johansen, som hadde tre av fire barn i forsamlingen, og Rita Foss som hadde sonet i fengsel etter bomben mot Sannhetens Ord i 2003. Broren hennes, Tom Kvennsjø, påtok seg skylda for bombeangrepet, men begge ble solidarisk dømt til å betale erstatning på vel 3,5 millioner kroner for medvirkning til grovt skadeverk.

I arbeidet for Dagen hadde jeg mange samtaler med både ekteparet og kvinnen, og bestemte meg for å reise ens ærend til Østlandet for å orientere om mulighetene som lå foran. Ansikt til ansikt ville jeg invitere dem til å dele sine historier i VG.

Ekteparet Johansen og Rita sa ja umiddelbart. Eller, Gunvald Johansen sa ingenting. Konas entusiastiske «ja» hadde slukt min oppmerksomhet. Da jeg vendte meg mot ham, satt han helt stille i godstolen og gråt. Dette grep meg fordi jeg forstod at han var lettet over at saken igjen skulle komme opp.

Forsoningsbrev

Jeg møtte flere kilder på østlandsturen. En av disse hadde tidligere fortalt meg over telefon at gruppen hadde sendt et brev til medlemmene i menigheten noen måneder tidligere der de ba om forsoning og kontakt. Jeg fikk kopi av brevet og svarene som var kommet fra medlemmer og lederskap i Sannhetens Ord Bibelsenter.

Jeg fikk også vite at forsoningsbrevet hadde ført til splittelse i gruppen. Årsaken skulle være at en person i gruppen på eget initiativ hadde sendt et nytt brev som ikke var fullt så mildt og imøtekommende som det første brevet til menigheten.

På samme østlandstur fortalte en annen kilde meg om noen i menigheten som skulle være på vei ut.

Tidlig kontakt med lederskapet

Denne gangen hadde jeg bestemt meg for at lederskapet i Sannhetens Ord skulle intervjues før noen andre siden de hadde brukt sen kontakt fra journalister som grunn til ikke å stille opp forrige gang. 10. desember 2020 ringte jeg derfor pastor Rune Gravdal, fortalte om masteren og VG-saken, og ba om et intervju. Vi snakket sammen, men kanskje mest forbi hverandre, i to timer. Gravdal kunne nesten love at det ikke ville bli intervju med lederskapet, og sant nok, snart kom en e-post som meldte det samme. Menighetens fire pastorer og bønne- og omsorgsleder, som utgjør lederskapet i Sannhetens Ord Bibelsenter, ønsket ikke å bidra i en artikkel: «Vi takker nei til å stille opp da mye av dette er private familiesaker som må løses på andre arenaer enn i mediene. Erfaringen til nå er at runder i mediene bare forverrer slike situasjoner», skrev de fra en e-postadresse ved navn «Lederskapet Sannhetens Ord».

Lederskapets forsvar

Å skyve medlemmene og deres «private familiesaker» foran seg, hadde lederskapet gjort lenge. Dette er for eksempel synlig i boka som pastor Rune Gravdal skrev i 2017, «Det

kom som en bombe»: «De (gruppen) kom stadig med påstander mot oss som i hovedsak omhandlet situasjoner fra privatlivet og familieforhold» (s. 51).

Dette grepet hadde vist seg å være svært effektivt siden personene i forsamlingen også gjentok budskapet, for eksempel som respons på forsoningsbrevet som ble sendt fra gruppen til medlemmene i menigheten i 2020.

Problemet var bare at anklagene mot menigheten først og fremst dreide seg om lederskapet selv, og da i hovedsak om bønne- og omsorgsleder Astrid Bentsen. Var dette en innøvd manøver fra lederskapet for å avlede oppmerksomheten fra seg selv i artikler, i boka til Rune Gravdal om menigheten, og når det kom forespørsler om intervju?

I så fall var manøveren ikke helt ukomplisert. For hvorfor hadde en liten menighet så uvanlig mange konflikter?

«Tilhører samme slekt»

Det hadde pastor Gravdal svart på i boken sin (s. 149): «Det er ikke fullt så mange ulike familiesaker som det kan se ut ved første øyekast. Flere av konfliktene som har vært omtalt tilhører samme slekt. Hadde vi navngitt flere av personene og plassert dem i et slektstre, ville man sett at flere tilhører grener på det samme treet».

Den runde, ikke-tallfestede formuleringen til tross. Sannheten var en annen. Samtaler med kilder hadde dokumentert at brudd i relasjonene fantes på tvers og langs av menigheten. Men kun et fåtall menighetsmedlemmer og utenforstående familier snakket offentlig om det. De fleste tiet. Frykt for represalier fra menigheten, frykt for å ødelegge for en etterlenget gjenforening med de kjære i menigheten og frykt for å i det hele tatt å bli assosiert med menigheten, var de vanligste årsakene til at folk ikke tok til orde.

Dødsfall

I nettmøtene var VG og jeg blitt enige om å la graveprosjektet bli et samarbeid mellom VG Helg, VG Stories, podcastavdelingen med flere, og jeg orienterte Rita om at jeg snart ville komme tilbake og intervju henne sammen med podcast-gjengen. Jeg sa også at jeg ville forsøke å finne ut av det mistenkelige dødsfallet til forloveden hennes i 2015.

Det hadde satt en skikkelig støkk i oss to Dagen-journalister. Vi hadde nettopp fullført et kurs i IJ-regi og stod på jernbanen i Fredrikstad da vi fikk beskjed om at forloveden til Rita var blitt funnet død bak i bilen sin. Intervju med Rita skulle da (i oktober 2015) ha vært min neste programpost.

Graveprosjekt uten kilder

Da jeg delte de detaljerte planene, ombestemte Rita seg brått. Det virket som hun ikke likte at jeg skulle grave i dødsfallet. Hun forlangte dessuten at saken ikke skulle begynne med bomben. Dette var umulige vilkår for en journalist.

Snart fikk vi beskjed om at ekteparet Johansen også trakk seg. De sa at de var slitne.

Status: Verken hovedkilder eller det anklagede lederskapet ville stille opp i VG-saken.

Da han takket nei til intervju, hadde Rune Gravdal bedt meg innstendig om å lese boken hans om menigheten. Jeg hadde hurtiglest den tidligere, og siden jeg satt på hjemmekontor på grunn av koronapandemien, tok jeg imot tilbudet om å få en bok fra ham i posten.

Nå som kildene på begge sider av konflikten var borte, endret rammebetingelsene seg, og jeg sendte derfor en e-post til ham like oppunder jul:

«Har du sendt boken alt? Hvis du ikke har gjort det, så trenger du ikke, for det ser ikke ut til at det blir noe ut av dette graveprosjektet slik situasjonen er nå. Hvis du har sendt den, så betaler jeg selvfølgelig for den.»

Jeg regnet med at saken var over før den var kommet skikkelig i gang.

4. Organisering av arbeidet

VG-samarbeidet ble lagt på is. Mediehuset hadde vært tydelig på at åpne kilder var et krav: De gamle kildene måtte enten komme tilbake, eller erstattes av nye, tilsvarende kilder for at vi skulle fortsette der vi slapp. Etter å ha grublet en stund og konferert med veileder og flere, kom jeg frem til at jeg skulle fortsette med prosjektet. Det var dette jeg var motivert for å jobbe med under studiet. Arbeidet som var gjort var uansett verdifullt for meg.

Jeg hadde brukt et mappesystem i Google docs slik at det var lett å dele informasjon med VG og veileder Kristine Holmelid ved Senter for undersøkende journalistikk, UIB. Her hadde jeg logg fra arbeidet mitt som jeg daglig oppdaterte og kildelisten som jeg stadig utvidet. Her lå også referater fra bakgrunnssamtaler etter dato og navn. Lydopptak ble gjort for alle samtaler og arkivert med navn og en kort beskrivelse av hva vi snakket om, for eksempel «Frida sitatsjekk og anonymisering».

Den gamle informasjonen fra 2015-16 hadde jeg finsortert i fire permer. En for tidligere medlemmer og pårørende, en for Rita og hennes familie (med dommene i 2006 og 2007), en for talere og venner av Sannhetens Ord Bibelsenter, og en for menigheten/lederskapet der jeg hadde alle årsregnskap, innsyn, planer for det nye kirkebygget og artikler om menigheten.

Jeg valgte å holde fast på hovedtrekkene i VG-planen, slik at jeg ikke skulle tape tid dersom samarbeidet kunne fortsette med nye kilder.

Hypoteser

Jeg tok utgangspunkt i følgende hypotese: Lederskapet i Sannhetens Ord Bibelsenter misbruker sin makt ved å styre medlemmer ned på detaljnivå. De holder på sin posisjon ved å hindre medlemmer i å møte sine familier og venner utenfor menigheten.

Fra denne hypotesen utviklet jeg noen underhypoteser. Disse skulle hjelpe meg å følge ulike spor i prosessen da materialet var veldig stort.

Noen av disse underhypotesene var:

a. Lederskapet har fordelt ansvaret for medlemmene mellom seg. De kontrollerer dem ved å ringe hyppig, komme på uanmeldte besøk og ved å misbruke informasjon gitt under sjelesorg. Lederskapet splitter ektepar, men setter også sammen par i menigheten.

b. De som ytrer seg kritisk om bønne- og omsorgslederen utsettes for press til å omvende seg foran menigheten.

c. Det eksisterer en uformell økonomi i menigheten som gjør at bønne- og omsorgslederen i kraft av sin posisjon får økonomiske goder i form av penger og gratisarbeid.

d. Menigheten ønsker ikke forsoning med gruppen som består av tidligere medlemmer og familie utenfor.

For at leserne skulle forstå saken, og for at jeg skulle kunne skrive en tekst som på en real og sannferdig måte beskrev det som skjedde i menigheten, var det avgjørende at jeg fikk gode hovedkilder. En kilde som kunne bidra til å bekrefte mange underhypoteser, ville bli en god representant for de mange enkeltpersonene som hadde fortalt meg sine historier om det som foregikk i Sannhetens Ord Bibelsenter.

5. Sentrale metoder

For å få stadfestet hypotesen og underhypotesene, jobbet jeg for:

a. Å finne og intervju to-tre hovedkilder (som kunne erstatte Rita Foss og ekteparet Johansen).

b. Å kartlegge pastorene og bønne- og omsorgslederens bakgrunn og økonomi.

Det skulle jeg gjøre gjennom å sjekke eiendomsregister og skattelister, men også ved å snakke med kilder for å finne ut om menighetsmedlemmer eventuelt hadde gitt penger, eller arbeidet gratis, særlig for Astrid Bentsen.

Dette skulle avdekke hvorvidt pastorene og særlig bønne- og omsorgslederen hadde personlige fordeler av å være i lederskapet i menigheten.

c. Å kartlegge hvor mye menigheten fikk i statsstøtte og i gave fra medlemmene, hvor mye dugnadsarbeid som ble gjort av medlemmene og hvordan de finansierte sitt nye bygg.

Dette kunne fortelle noe om hvor rik menigheten var, hvordan den eventuelt var blitt så rik, og hvilken rolle medlemmene hadde i dette.

d. Å få oversikt over menighet (en liste) som viste forholdet mellom medlemmene (slektskap/jobber sammen) og plote inn det jeg visste om kontakt med familie som stod utenfor menigheten.

Det siste ville hjelpe meg å holde styr på medlemmene når jeg for eksempel skulle kontakte dem for intervju til ulike type saker.

e. Å sjekke ut fem dødsfall i menighetens randsone og bringe på det rene om disse kunne være kriminelle handlinger.

Her var det snakk om fem personer som alle hadde en indirekte relasjon til menigheten. Samtlige dødsfall kunne karakteriseres som «forunderlige» sett utenfra, og enkelte kilder hadde antydning at menigheten kunne være involvert.

«Maksimumsmål»

Jeg jobbet også med to såkalte «maksimumsmål». Hvis jeg klarte å nå dem, ville jeg oppnå det høyeste potensialet som jeg kunne forvente med saken min:

f. Å skrive historien til ett eller flere medlemmer som var på vei ut av menigheten, og

g. Å ta initiativ til, og delta i, et forsoningsmøte mellom ekteparet Johansen og ett eller flere av de tre barna deres. Eventuelt kunne det være et forsoningsmøte mellom søsteren som stod utenfor menigheten og en av de tre søsknene i Sannhetens Ord Bibelsenter.

Gjennom kildene mine visste jeg om noen som skulle være på vei ut av menigheten.

Jeg visste også at jeg hadde et godt forhold til ekteparet Johansen selv om de hadde avstått fra å la seg intervju til en artikkel i VG.

Bok

Jeg hadde svært mye stoff. Noe var upubliserte artikler fra forrige runde, men også en mengde notater fra kildesamtaler og undersøkelser det siste året. Derfor bestemte jeg meg for å skrive ut det jeg hadde, og hente inn informasjonen som jeg manglet.

Tanken var å komme tilbake til de ønskede hovedkildene etter det var gått en tid, og høre om de likevel kunne bli med på prosjektet.

I romjula 2020 kom jeg på at jeg kanskje kunne skrive bok. En bok ville uansett hjelpe meg til å organisere og plassere all informasjonen som jeg hadde samlet inn i et system. Dessuten ville det være lett å ta ut materiale fra boken for å bruke i avisartikler senere, om det skulle vise seg å være mer hensiktsmessig.

Etter nyttår nevnte veileder på studiet det samme, uten at jeg hadde fortalt om mine boktanker. Universitetet i Bergen bekreftet at det var mulig å presentere et journalistisk masterprosjekt i form av en publiserbar bok, og dermed gikk jeg i gang med å skrive historien til Sannhetens Ord Bibelsenter. Ni av de 20 kapitlene var fortellingene til tidligere medlemmer og familie som hadde delt sine erfaringer med meg. Flere av disse var ennå ikke klare til å gå åpent ut med det de hadde opplevd, men jeg skrev kapitlene ferdig i håp om at jeg en dag skulle kunne publisere boken.

Mangler i historien

Det var en del frem og tilbake med hovedkildene. 22. januar fikk jeg et endelig nei fra Rita Foss. Hun gjorde det meget klart at det ikke ville bli mer kontakt.

Jeg ble overrasket over at jeg kjente meg så lettet. Det var noe med henne som kilde som hadde gjort meg urolig. Da det litt senere viste seg at historien hun hadde fortalt meg manglet viktige elementer, var jeg takknemlig for at saken hadde tatt denne vendingen, slik at jeg ble nødt til å finne nye kilder.

Helt nye kilder

I den to timer lange samtalen i desember 2020 tallfestet pastor Rune Gravdal familiesakene i Sannhetens Ord Bibelsenter til å være «tre-fire». Jeg kjente jo til mange flere familier med brutte relasjoner enn det.

På side 125 i boken «Det kom som en bombe» påstod han dessuten at «historiene» gikk på de samme sakene (som i 2003-2004), og at det i så måte var «intet nytt under solen».

Disse tingene utfordret meg kraftig og jeg bestemte meg for å forsøke å få kilder i tale som aldri hadde stått frem i media tidligere, for å bevise at det var flere saker enn dem som Gravdal påstod eksisterte. Med beslutningen kom friskt pågangsmot og ny energi.

Astrid Bentsens liv og lære

En annen ting ble like klart for meg. Jeg skulle konsentrere meg om å finne ut mest mulig om bønne- og omsorgsleder Astrid Bentsen. Av kildene hadde jeg lært at det var hun som i bunn og grunn styrte menigheten: Hun hadde makt over både pastorene og medlemmene.

I en tidlig researchfase på masterstudiet undersøkte jeg sekter og lukkede miljøer generelt. Da kom jeg over Claire Ashman, åttebarnsmor fra Australia. Hun fortalte at hennes orientering ut av sekten etter 28 år begynte da hun stilte spørsmål om lederne. Ut fra hennes historie forstod jeg at dersom jeg kunne dokumentere at Astrid Bentsens liv og lære ikke hang i hop, så ville det være viktig informasjon å få innsyn i.

På jakt etter navn

Men hvordan skulle jeg klare å finne nye kilder og hvem ville være villige til å stå frem? Det var ingen andre måter for meg å komme i kontakt med kildene rundt Sannhetens Ord Bibelsenter, enn å bli tipset av tidligere medlemmer eller av familien til medlemmer som stod utenfor. Tillit fra kildene var derfor svært viktig.

Jeg kontaktet mange av dem jeg hadde snakket med i 2015-2016 for å høre om de visste om utbrytere som det kunne være interessant for meg å intervju. I tillegg finleste jeg de gamle permene og fant navn på folk som hadde en tilknytning til menigheten, uten at de hadde vært villige til å la seg intervju tidligere.

Uten løfter

Februar 2021 ble en bra måned på mange vis. Jeg fikk noen nye, sterke historier fra enkeltpersoner om livet i menigheten. Disse ble egne kapitler i boken. Det følte likevel rart å skrive historie på historie uten å ha fått løfte om at personene var villige til å stille som anonyme kilder engang. Enkelte hadde bare delt sine historier med meg i fortrolighet, med et ønske om at jeg skulle forstå det som foregikk. Ville arbeidet være helt forgjeves, spurte jeg meg.

Den siste utbryteren

I midten av måneden tok jeg kontakt med «Hanna», en kvinne som jeg var blitt tipset om fra en i gruppen som hadde familie i menigheten. Hun hadde forlatt Sannhetens Ord Bibelsenter høsten 2018. Så vidt jeg visste var hun den siste til å gjøre det.

Jeg fortalte om prosjektet mitt, var åpen om det som skjedde i 2016, og at jeg ikke opplevde at vi kom i mål. Jeg gikk så fort fremover som tillit og gjensidig forståelse tillot. Vi hadde flere små samtaler der «Hanna» gjorde det klart at hun skilte seg ut fra medlemmene i gruppen. Hun sa direkte at hun hadde et annet forhold til menigheten enn det de hadde, og pekte på hvor glad hun var i grunnleggeren av menigheten og kona. Da jeg snakket med henne om dette igjen sent i prosessen (på et møte med tre kilder 1. juni i år), mente hun at til tross for at kroppen var utenfor Sannhetens Ord Bibelsenter, så var ikke hodet det helt ennå. Andre, tidligere medlemmer hadde omtalt dette fenomenet som en slags variant av «Stockholmsyndromet». Det går ut på at ofre for kidnappinger og bortføringer over tid utvikler sympati for sine gisseltakere.

Kunne «Hanna» være en aktuell kilde? For meg var det viktig å intervju folk som nylig hadde vært i menigheten for å kunne dokumentere at de kritikkverdige forholdene fremdeles pågikk.

– Koronatilstander i årevis

I februar fikk jeg også gjennom en kilde navnet på en mann som hadde to sønner i Sannhetens Ord Bibelsenter som han ikke hadde hatt kontakt med på 28 år. Jeg snakket lenge med «Fredrik» og det han fortalte gjorde inntrykk på meg. Jeg ville gjerne ha ham også som kilde! Heller ikke han hadde uttalt seg om situasjonen offentlig før.

Jeg visste også om et par som led under den manglende kontakten med familiemedlemmer i Sannhetens Ord Bibelsenter. De hadde aldri vært i mediene før. Jeg håpet at de ville være villige til å snakke. Mannen bekreftet at det fremdeles var krevende tider:

– Vi har hatt koronatilstander i årevis, sa han, men avslo å la seg intervju.

Jeg måtte også love å ikke skrive noe som helst som kunne røpe deres identitet. Han fryktet at det ville avlive alt håp om skikkelig kontakt/gjenforening.

Fem dødsfall

For å få hjelp til å hente ut informasjon om dødsfallene i menighetens randsone kontaktet jeg Sindre Granly Meldalen i Norsk Presseforbund og reporter fra Åsted Norge, Kristian Ervik.

Sistnevnte sa at hans beste råd var å gå via pårørende, da de hadde krav på innsyn. Å forsøke å få informasjon uten å ha en alliert i familien, ville ikke føre frem, eller i alle fall være svært vanskelig, mente han.

Jeg hørte på Ervik, og mange telefonsamtaler senere var det klart at samtlige dødsfall hadde naturlige forklaringer. Jeg kunne la dødsfallene ligge.

Dette tok naturlig nok sin tid. Samtidig satte oppgaven meg i kontakt med helt nye kilder som til dels motsa noen av mine tidligere kilder og justerte mitt inntrykk av dem. Jakten på dødsårsakene ga meg også ny informasjon om menigheten, medlemmene og de som stod utenfor og ble svært verdifull. En av disse kildene deltok senere på møte med andre kilder.

Treff for tre?

Mot slutten av februar fulgte jeg opp et råd som var kommet i forbindelse med et redaksjonsmøte på studiet: å sette kildene mine i kontakt med hverandre.

Jeg spurte mannen som hadde hatt koronatilstander i mange år, og «Fredrik», som hadde to sønner i menigheten, om de kunne tenke seg å treffe hverandre for en prat. Til min overraskelse sa begge ja. Vi tre bor på helt ulike steder i landet, og jeg forklarte at et treff ville innebære reising under en pandemi for to av oss, men mennene var like fullt villige til å møtes med meg som kontaktperson. Den ene faren spurte meg om han kunne stole på at den andre ikke gikk videre med det han sa. Jeg kunne garantere det utfra det jeg visste om den andre.

Snart fikk jeg imidlertid kontrabeskjed om møtet mellom de to fedrene. Den ene hadde ombestemt seg. Han trengte tid, sa han. Denne kilden våget ikke noe mer senere, men jeg har holdt kontakt med ham med ujevne mellomrom for å orientere om det som skjer.

Ikke straffedømt

Jeg hadde funnet ut en god del om Astrid Bentsens personlighet, bakgrunn, relasjoner, uformelle og formelle økonomi med mer gjennom gamle og nye kilder og innsyn. Mot slutten av februar sendte Drammen tingrett en e-post som bekreftet at Bentsen ikke var straffedømt tilbake til 2004. Jeg fortsatte å skrive inn ny informasjon i boken ettersom jeg fikk svar på nøkkelspørsmålene om bønne- og omsorgslederen, pastorene og menigheten.

Seks uker med venting

Tilliten jeg hadde bygget opp hos ulike personer førte til viktige resultater, men iblant tok ting lenger tid enn jeg hadde ro for. Seks uker etter en av mine kilder hadde lovet å sette meg i kontakt med en ny og svært spennende kilde, mottok jeg en telefon: en evighet i en journalists verden.

Å ikke kunne gjøre annet enn å håpe og purre forsiktig på svar, var krevende. Jeg måtte akseptere at en annen skulle presentere saken for en ny kilde og få vedkommende på banen. Det var ikke så lett når utfallet betydde så mye, men fredag 26. mars var omsider dagen der. Kilden, som jeg hadde ventet så uendelig lenge på, tok kontakt. Telefonsamtalen varte i tre og en halv time, mitt lengste intervju som journalist. Etterpå noterte jeg i loggen at «Frida» er den perfekte kilde, «skarp både i hukommelse og analyse». Hun fremstod som troverdig, virket trygg og hadde bygget seg opp et nytt liv etter tiden i Sannhetens Ord Bibelsenter. Jeg visste at jeg hadde funnet hovedkilden min om hun bare var villig til å stå frem.

Bentsens «budskap»

Det ble mange flere samtaler med «Frida», som kom inn i menigheten etter hun flyttet til faren som 16-åring, og forlot Sannhetens Ord Bibelsenter som 23-åring, uten å ta farvel.

Fordi hun ble fulgt opp tett av Astrid Bentsen direkte, hadde hun mye informasjon om bønne- og omsorgslederen. En god del ting som hun fortalte var graverende. Det gjaldt særlig måten Bentsen forsøkte å bryte båndene hun hadde til sin mor og hennes nye familie, Bentsens bruk av «budskap» og det hun hadde «sett i ånden» for å forsøke å kontrollere jenta. På toppen av dette kom Bentsens inngripen i økonomi, kjærlighetsliv, studievalg, vennskap med mer.

Tre gode kilder

Jeg hadde nå kontakt med tre gode kilder som utfylte hverandre og som ikke hadde blitt intervjuet tidligere om sin relasjon til Sannhetens Ord Bibelsenter. Ingen av dem var imidlertid klare til å stå åpent frem.

33-åringen «Frida» ønsket ikke å bli assosiert med menigheten overhode. «Hanna» ville ikke gå offentlig ut mot menigheten, mens faren til de to guttene i menigheten, «Fredrik», var redd et åpent intervju kunne ødelegge for fremtidig kontakt.

På et møte med veileder og faglig leder tidlig i april, fikk jeg klarsignal for å bruke anonyme kilder. Jeg ønsket imidlertid så inderlig å unngå det.

Siden førsteutkastet til boken inneholdt mange kilder som ikke var klare til å stå åpent frem, ble vi enige om at jeg skulle skrive en «longread» om menighetens historie frem til i dag som mitt journalistiske prosjekt, ikke ulikt det planen hadde vært for VG. Der skulle jeg ta med mine nye funn.

Treff i Oslo

22. april reiste jeg til Østlandet. Først møtte jeg «Hanna» alene i hennes hjem i Mjøndalen.

Deretter møtte jeg tre av mine kilder i Oslo for å bygge tillit; «Frida», «Fredrik» og en kvinne som hadde erfaring med Astrid Bentsen og hadde fortalt meg mye om henne.

Jeg fikk låne et grupperom hos en organisasjon jeg kjente til og vi kunne derfor samles i fred og ro og prate så lenge vi ønsket. Opplegget fungerte veldig godt.

Mitt inntrykk er at å dele historier med hverandre, bekreftet for kildene mine hvor ille forholdene i menigheten var. De ble tryggere på sine egne bidrag og på prosjektet som de var med på.

På turen tok jeg også initiativ til å møte kilder fra menigheten, men fikk ikke svar.

En ny vending i saken

Mot slutten av april fikk jeg høre at Sannhetens Ord Bibelsenter var lagt ned og oppløst som menighet. Jeg fikk også beskjed om at noen medlemmer hadde tatt kontakt med familie utenfor og bedt om tilgivelse for måten de hadde behandlet dem på.

Forklaringen skulle være at det i koronatiden, da menigheten var delt inn i grupper, hadde gått opp for lederskapet hvor mye kontroll Astrid Bentsen faktisk hadde utøvet. Snart kom meldinger om at hun var avsatt med umiddelbar virkning.

Stunt?

Jeg var skeptisk til informasjonen og valgte å sitte helt stille i båten: Jeg var redd for at hvis jeg handlet på det jeg hadde fått vite, så kunne jeg avsløre mine kilder. Jeg lurte på om dette kunne være et stunt fra lederskapet fordi jeg nylig hadde tatt direkte kontakt med medlemmer i menigheten.

Da jeg ringte pastor Rune Gravdal i midten av mai, svarte han ikke, men henviste i en sms til tidligere baptistpastor Bjørn Olav Hansen. Hansen hadde i mange år har vært gjestepredikant i Sannhetens Ord Bibelsenter og var en forsvarer av menigheten. Han var nå offisiell kontaktperson og alle spørsmål skulle derfor rettes til ham.

Kontakt med medlemmer

I midten av mai ringte jeg også nærmere 30 medlemmer i Sannhetens Ord Bibelsenter som jeg hadde med navn og kontaktinformasjon på min liste. Jeg ville be om intervju og høre om de var villige til å fortelle om det som skjedde i menigheten.

Et medlem som hadde hatt døren på gløtt for intervju da jeg var på Østlandet i april, skrev i en e-post at det var altfor mange løse tråder til at det var hensiktsmessig å snakke om det som skjedde.

«Vær klar over at mange opplever vanskelige situasjoner. Flere har vært utsatt for manipulering av spesielt en medarbeider i menigheten».

Han la til at flere trolig hadde behov for profesjonell hjelp.

Mannen takket nei til intervju i dagspressen. Han var ikke interessert i å fronte noe som helst der. «Jeg vil være uavhengig i tilfelle mennesker ønsker hjelp i min krets. Og vil heller ikke skade mine yrkesrelasjoner,» skrev han.

Resultatet av de mange telefonene til medlemmene i Sannhetens Ord Bibelsenter var én skikkelig oppmuntring. Den forteller jeg om helt til slutt.

Trygghet i tall

I begynnelsen av juni reiste jeg til Østlandet igjen. Jeg ville møte de tre kildene som jeg hadde landet på; «Frida», «Hanna» og «Fredrik», og lese opp saken for alle tre samtidig. Jeg hadde ingen erfaring med å gjøre det slik fra tidligere. Det var like fullt et bevisst valg jeg tok for å se om kildene kunne bli trygge nok på hverandre til å stå frem sammen, slik «The Tampa Bay Times» i Florida opplevde i en sak med tidligere scientologer.

Jeg brukte noe tid mot slutten av kvelden på å utfordre de tre kildene til å stå frem med navn og ansikt før vi brøt opp. Dette kommer jeg tilbake til under «Spesielle problemstillinger».

En kilde på vei ut

Jeg hadde håpet på at Rune Gravdal ville si ja til å møte meg mens jeg igjen var på Østlandet. Han svarte ikke. Jeg hadde også håpet å treffe en kilde som flere personer uavhengig av hverandre hadde foreslått for meg som «en som var på vei ut» av menigheten. Han tok ikke telefonen da og svarte heller ikke på sms. Jeg har siden henvendt meg til ham flere ganger med samme resultat.

Trakassering?

Jeg lurte på om jeg skulle oppsøke Astrid Bentsen personlig. På 1881 står hun kun oppført med fasttelefon, og den tok hun aldri da jeg ringte. Det var med andre ord ikke mulig å legge igjen beskjed.

Veileder rådet meg fra å dukke opp på døra siden hun var en dame på 86 år. Det kunne fremstå som trakassering, mente hun. Bentsen måtte samtidig få en rimelig mulighet til å komme med tilsvaer.

Oppgir ikke andres nummer

Jeg kontaktet pastorene på telefon, sms og/eller e-post og spurte om de kunne gi meg nummeret til Astrid Bentsen slik at hun skulle få mulighet for tilsvaer. Jeg spurte dem også hver for seg om de var villige til å møte meg for å snakke om det som skjedde i menigheten. Jeg fikk ikke svar fra noen av dem.

Jeg ba pressekontakt Bjørn Olav Hansen om det samme. Han svarte at han ikke hadde for vane å oppgi andres telefonnummer eller e-postadresse. Han ville heller ikke møte meg. Tidligere generalsekretær i Baptistsamfunnet, Terje Aadne, har også sagt ja til å være pressekontakt. Heller ikke han ville møte meg/uttale seg om prosessen i media. Se mer om samtidig imøtegåelse under spesielle problemstillinger og i følgedokumentet.

Dagen

Mot slutten av mai tok jeg kontakt med Dagen, min egen redaksjon, for å høre om de ønsket å publisere saken som en oppfølger til 2016-serien. Vi innledet dialog. I et møte som varte halvannen time presenterte jeg alt jeg hadde gjort de siste to årene, og hva jeg hadde funnet ut. Dagen hadde også mottatt tips om at noe var på gang i menigheten, og var positive til samarbeid.

To på fornavn

Mandag 7. juni fikk jeg en gedigen oppmuntring. Hovedkilden min, «Frida», var villig til å stille med fornavn. Jeg hadde i det lengste håpet på full åpenhet, men dette var bedre enn å bruke et alias. Jeg kontaktet straks den andre kvinnen, «Hanna», som gikk med på det samme. «Fredrik» sa han planla å kontakte sønnene direkte og måtte være anonym inntil han hadde forsøkt. Deretter kunne han stå åpent frem om de ikke ville ha noe med ham å gjøre, sa han.

En åpen kilde

I ukervis hadde jeg ringt ekskona til Tom Kvennsjø som bombet Sannhetens Ord Bibelsenter uten at hun tok telefonen. Hun svarte heller ikke på sms. I forbindelse med en prat

jeg hadde med henne i midten av april, sa hun noen ting som jeg ønsket å bruke i «longreaden».

Jeg forsøkte til slutt moren til Tom Kvennsjø, for å høre om jeg kunne bruke noen sitater som jeg hadde fra et intervju i 2015 som aldri hadde stått på trykk. Hun sa seg villig til å tenke over det. Kort tid etter ringte hun imidlertid opp igjen med datteren, Rita Foss, ved sin side. Rita Foss var kilden som VG hadde ønsket å bygge saken på, men som ombestemte seg. Hun var ikke positivt innstilt på morens vegne heller. Det ble et nei.

Jeg bestemte meg for å skrive inn sitatene til ekskona, Marit Engh Kvennsjø, på sms og forsøke henne én siste gang. Hun ringte meg straks og svarte ja. En åpen kilde med fullt navn!

Anonymitet igjen

Søndag 13. juni, da jeg var i innspurten med masteren, sendte min hovedkilde «Frida» beskjed på sms om at hun ønsket at jeg skulle bruke et fiktivt navn på henne i oppgaven. Jeg ble svært skuffet. Vi snakket sammen sent på kveld og jeg forstod at det lå frykt og strategiske hensyn bak valget. Jeg forsøkte å luften muligheten til heller å holde masteren låst i et år eller mer. Jeg tenkte det ville gi både meg og henne tid til å tenke over dette viktige valget. Hun var imidlertid fast bestemt på dette, og like før midnatt skrev hun at hvis jeg ville bruke hennes historie, så kunne det ikke være under hennes navn. Tidlig neste morgen sendte jeg melding om at jeg skulle få det til. Alt jeg hadde lest og lært på studiet understreket hvor viktig det er for kilder med tilknytning til lukkede, kristne miljø å ha kontroll med sin egen historie frem til publisering. Dette skulle være hennes valg. Jeg bestemte meg også for å orientere «Hanna». Det var naturlig at hun fikk vite om «Frida» sitt valg og tok sitt eget. «Hanna» valgte å følge «Frida». Også hun ville ha et fiktivt navn.

6. Spesielle problemstillinger

6.1 Anonymitet

Det er umulig å forbigå temaet anonymitet. Det har vært min faste følgesvenn helt siden jeg begynte å spørre folk om å la seg intervju. Vær Varsom-plakaten er tydelig på at kilden for informasjon som hovedregel skal identifiseres. VG var også bestemt på at de ønsket åpne kilder, og det satte standarden, også etter at samarbeidet mellom oss var lagt på is.

Jeg hadde lest nok SKUP-rapporter og annen litteratur som omhandlet lukkede, religiøse miljøer til å vite at tillit, trygghet og tid var en viktig trio for at kilder skulle våge å stå frem.

Å la være å treffe kildene personlig var derfor utenkelig, selv under koronapandemien. Jeg var på flere turer til Østlandet ene og alene for å møte folk ansikt til ansikt.

Fordi jeg hadde hatt så mange samtaler med kildene, både på telefon og personlig, opplevde jeg etter hvert at jeg kunne utfordre dem nokså direkte når det gjaldt anonymitet. Jeg mente også at jeg visste nok om dem til å ha en formening om hva de ville tåle.

Tirsdag 1. juni i år møtte jeg alle mine tre hovedkilder hos «Hanna». Etter å ha lest saken høyt for dem og gitt rom for kommentarer underveis, tok jeg opp temaet anonymitet. Jeg forklarte hva som står i Vær Varsom-Plakaten og illustrerte ved å snu situasjonen på hodet. Hva om det var oss fire som hadde vært under angrep og kildene stod frem helt anonymt med sine anklager? Jeg forklarte at det var ulike varianter av anonymitet/åpenhet, og nevnte å stå frem med fornavn og et skyggelagt bilde som eksempel.

Jeg forklarte hvor viktige de var som kilder: «Frida» fordi hun husket enkeltstående hendelser så godt og dessuten var så analytisk. «Hanna» fordi hun var den siste som hadde forlatt menigheten og kunne dokumentere at den holdt fram som før. «Fredrik» fordi han var en far som hadde ventet så uendelig lenge på kontakt med sine barn.

Så respektfullt, forsiktig og frimodig som jeg kunne, imøtegikk jeg argumentene deres for ikke å stå frem.

Jeg snakket om at de var varslere som meldte fra om urett, og at deres historier kunne hjelpe medlemmene i menigheten i denne urolige tiden med å forstå hva som egentlig har skjedd av kritikkverdige forhold.

Deretter byttet vi tema og jeg nevnte ingenting for noen av dem før etter siste sitatsjekk noen dager senere: Valget skulle være deres og jeg ville akseptere det. Uansett.

Jeg erfarte at åpenhet om den journalistiske prosessen og de etiske utfordringene knyttet til anonymitet hjalp kildene til å forstå sin rolle og hvorfor det var så viktig at de stod frem.

Veien frem mot at kvinnene sa ja til at jeg kunne bruke deres fornavn i «longreaden», var veldig lang, og gjorde at jeg mistet noe tid på slutten. Fordi utfallet var så viktig med tanke på å få saken på trykk, var dette underordnet for meg.

Da «Frida» ombestemte seg 13. juni var det ingenting annet for meg å gjøre enn å anonymisere henne helt. Temaet anonymitet var blitt «gjennom snakket» og det var ikke mer å tilføre. At «Hanna» fulgte henne, var jeg forberedt på, og gjorde ikke noe nummer av. Av de to var «Frida» den som stod stødigst, og «Hanna» skulle ikke behøve å utsettes for mer enn «Frida».

6.2 Kampanjefournalistikk?

Jeg hadde skrevet om Sannhetens Ord Bibelsenter i 2016. Nå var jeg i gang igjen. Kunne jeg, og redaksjonen som jeg skrev for, bli anklaget for å ha en agenda og drive med kampanjefjournalistikk? Dette var noe som kom opp på et møte med VG.

Kilder, selv de som var innenfor menigheten, nevnte ikke denne problemstillingen en eneste gang. Da jeg ba om intervju, forklarte jeg gjerne om serien i 2016 og at jeg ikke opplevde at vi hadde kommet i mål. Det ble akseptert, slik jeg opplevde det.

6.3 Ordbruk

«Hvilke utfordringer møter journalister som dekker lukkede, kristne miljø?» er problemstillingen for den teoretiske oppgaven min. Å jobbe med et tema som ligger så tett opp mot det journalistiske arbeidet mitt har vært en klar fordel i hele prosessen med graveprosjektet. Jeg leste metoderapporter og annen litteratur som handler om liknende, lukkede miljøer med interesse. Disse ga tips til hvordan å gå frem overfor kilder.

Det jeg kom over om stigmatiserende ordbruk gjorde at jeg bestemte meg for ikke å bruke begrepet «sekt» om Sannhetens Ord Bibelsenter, selv om flere av kildene gjorde det.

Jeg kuttet også ut å bruke begrepet «profetinne» som alternativ til «bønne- og omsorgsleder» når jeg skrev om Astrid Bentsen. En av kildene mine sa at lederne i menigheten ikke likte det begrepet, og jeg tenker at det var unødvendig å bruke det, selv om hun uten tvil hadde en såkalt «profetisk funksjon» i menigheten.

6.4 Å jobbe alene

Jeg har skrevet masteroppgaven min alene. Da jeg fikk kontakt med VG, forstod jeg at de hadde som prinsipp at ingen skulle arbeide med graveprosjekt alene. Det hadde heller ikke jeg trengt å gjøre, selv etter jeg stod uten redaksjon. Jeg hadde imidlertid et forsprang på flere år på eventuelle medstudenter i og med at jeg hadde arbeidet med menigheten før. Det andre var at jeg opplevde «kristenlivskompetanse» som viktig for å forstå tematikken og kunne bedømme om hva som ligger innenfor og utenfor av det en skal tolerere av en menighet. Gode veiledere, engasjerte medstudenter og en samtalepartner med erfaring, kompenserte til en viss grad for en kollega i graveprosjektet. Jeg følte meg også fri til å kontakte en journalist som har erfaring med lukkede, religiøse miljøer, og er takknemlig for delekulturen blant mine kolleger i bransjen. Den fikk jeg nyte godt av.

7. Kildevalg og kildekritikk

Jeg har over 120 navn på min kildeliste. Disse er tidligere medlemmer, nåværende medlemmer, familie til medlemmer, gjestepredikanter og forkynnere som kjenner til menigheten fra sitt virke.

På lik linje med enkelte andre graveprosjekter fra lukkede, kristne miljøer (for eksempel VGs Tysfjordsak) fantes det lite skriftlig dokumentasjon å bygge prosjektet om Sannhetens Ord Bibelsenter på. Hvordan skulle jeg da være trygg for sannhetsgehalten i det kildene sa til meg? At flere kilder sier det samme, og at kildene fremstår som troverdige og konsistente i det de forteller, har vært viktig for meg.

Noen kilder har jeg vært usikker på. Jeg brukte flere måneder på å få tak i én, bestemt person bare for å sjekke opp om det som mine kilder hadde sagt om vedkommende stemte. Denne runden tok meg helt til utlandet og tilbake. My Heritage-medlemskap og purring til Arkivverket for å finne navnet på kilden hjalp heller ikke, før jeg brått fikk kontakt med en person som kjente kilden jeg var ute etter. Jeg tok kontakt på Facebook og fikk dermed avkreftet den urovekkende informasjonen som jeg hadde fått høre fra kildene mine, samtidig med at jeg fikk bekreftet min uro for å bruke nettopp disse kildene i artikkelen min.

Det samme skjedde i runden med de mistenkelige dødsfallene, og er beskrevet tidligere.

Noen kilder valgte seg selv bort; lederskapet, medlemmer i Sannhetens Ord Bibelsenter og pressekontaktene.

Jeg har et ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk i artikkelen (Vær Varsomplakaten 1.2). Når noen blir utsatt for anklager eller kritikk trer prinsippet om samtidig imøtegåelse i kraft. (Brurås, 2000, s. 142). Det er krevende dersom kildene gjør seg utilgjengelige slik at jeg ikke får dem i tale. Dette har jeg erfart.

For å kompensere har jeg sitert fra boken «Det kom som en bombe» og fra lederskapets svar på et forsoningsbrev, fra årsrapporter og søknad om momskompensasjon. Dette kan likevel ikke erstatte sitater fra pastorer, bønne- og omsorgslederen og pressetalsmenn, og mitt håp er at de vil velge åpenhet.

Kravet til sannhet er kategorisk og fundamentalt i all journalistikk, skriver Svein Brurås (Brurås, 2000, s. 313). Han legger til at alle andre kvaliteter ved en god historie blir irrelevante dersom den ikke er sann.

Som journalist har jeg forventet innsyn og åpenhet når jeg har arbeidet med å grave og avdekke det som skjer i Sannhetens Ord Bibelsenter. Jeg har derfor også forsøkt, i de rundt ti

samtalene og sms-utvekslingene som jeg har hatt med medlemmer i menigheten, å være åpen om arbeidet mitt og hva jeg forsøker å finne ut av.

8. Konsekvenser

«Longreaden» min er foreløpig upublisert. Jeg har imidlertid inngått en avtale med Dagen med tanke på å publisere artikler om Sannhetens Ord Bibelsenter når jeg nå er tilbake etter en kort studiepermisjon. Direkte konsekvenser av mitt journalistiske prosjekt er det derfor for tidlig å skrive noe om i denne oppgaven.

9. Spesielle erfaringer

9.1 Frykt og avslag

Skal jeg trekke frem ett ord som kan knyttes til dette graveprosjektet må det være «frykt».

Skal jeg trekke frem to, må det være «frykt» og «avslag». Tidligere medlemmer, familie på utsiden av menigheten, nåværende medlemmer og lederskap og pressekontakter for menigheten. Alle har de sine fryktrelaterte og/eller strategiske årsaker til ikke å ville uttale seg til media. Noen, som gruppen, var nok også lei hele saken, som en kilde sa.

Det opplevdes som nei-ene kom på refleks. At jeg til slutt fikk tre kilder til å stille opp, som endatil ikke hadde vært i media før, arkiverer jeg i mappen for «under».

Kari Halstensen, fagleder for religionspsykologi ved Modum Bad, hadde et leserinnlegg i Vårt Land i desember i fjor. Der reflekterte hun over debatten etter Brennpunkts miniserie, «Guds utvalde». Halstensen mener det er viktig å komme i dialog med trossamfunn «som ikke ønsker å tre frem i det offentlige rom». Hun spør hvordan man kan vinne deres tillit slik at de åpner seg for andres tanker om troen deres.

«Jeg er redd vi har fått en polarisert offentlig debatt om ytterliggående trossamfunn, som over tid vil gjøre dem enda mer lukket», skriver hun, og påpeker at verken NRK eller TV2 fikk «objektene for dokumentarene» de ønsket i tale.

Halstensen, som ble intervjuet i artikkelen min, savner selvrefleksjon fra journalister: Kunne det være noe ved deres tilnærming som gjorde at kildene i miljøene ikke uttalte seg?

«Journalistene kunne i praksis ha vist veien ut av lukketheten, men det gjør de ikke. Jeg skjønner ikke hvorfor», skrev hun.

For egen del trodde jeg at å gå til pastor Rune Gravdal først ville være et grep som kunne føre til at lederskapet ville være villige til å snakke. At Dagen kom til dem like før publisering i 2016 ble i alle fall brukt som grunn til at de ikke stilte opp da.

I samtalen i desember 2020 sa Rune Gravdal igjen nei til intervju. Det handlet ikke bare om koronapandemien. Pastoren trakk frem manglende tillit til meg og sa jeg hadde en ensidig agenda. Han sa også at det ikke kom noe godt ut av kontakten med media. Jeg kunne komme som ikke-journalist, la han til.

Da jeg var i Oslo i begynnelsen av juni var rammebetingelsene endret. Bønne- og omsorgslederen var avsatt, og jeg inviterte pastor Rune Gravdal til personlig treff igjen. Initiativet ble møtt med taushet.

At lederskapet ikke stiller opp, stemmer med erfaringer som andre redaksjoner har gjort, for eksempel Brennpunkt i møte med de tre trossamfunnene i «Guds utvalde».

Jeg mener at jeg har opptrådt respektfullt og åpent overfor lederskapet og senere pressetalsmennene, og at jeg aktivt har invitert til dialog.

Hadde det ikke vært for koronapandemien, så kunne jeg kanskje bare ha møtt opp på en gudstjeneste og slått av en prat. Det har enkelte redaksjoner gjort med stort hell, men den muligheten eksisterte ikke i Sannhetens Ord Bibelsenter på grunn av nedstengningen.

9.2 Kontakt med mennesker i Sannhetens Ord Bibelsenter

En mann i menigheten som jeg utfordret til å stille til intervju, skrev til meg på sms: «Det oppleves (som) at du har mest omsorg for din story fremfor menneskene i menigheten. De trenger nok mer omsorg enn journalistisk pågåenhet». Denne mannen kjente meg ikke og hadde heller aldri snakket med meg personlig, så vidt jeg vet. Jeg var på nippet til å feie bort budskapet på grunn av tonen han brukte i sms-ene, men valgte å ta det han sa som en viktig påminnelse. «Takk at du er direkte! Det tar jeg til meg», skrev jeg. Jeg ba også veilederen min om å ha dette i tankene når hun leste det jeg skrev, for å hjelpe meg å omtale de «ansiktsløse» kildene i menigheten på rett måte.

Det har ikke alltid vært lett å forholde seg til medlemmene i menigheten på grunn av angrep mot meg som person. En kvinne, som nektet å la seg intervju, ringte og spurte gjentatte ganger om jeg virkelig skulle ramme enda flere uskyldige barn og familier.

«Hvorfor skal du ramme så mange, du som er kristen. Hvorfor ønsker du så vondt for din neste, dine søsken. Og hvorfor VG, er det fordi det er prestisje å få sin master i VG? Veier det mer enn kristen nestekjærlighet», spurte hun. Da har det vært viktig å minne seg selv om miljøet som denne kvinnen (og de andre som har kritisert meg) er del av og holde fast på en mild tone.

9.3 Tro, sjelesorg og bibelvers

Jeg regner meg som en kristen og troen betyr mye for meg.

I flere metoderapporter leste jeg at erfaring fra kristne miljø var en fordel for å forstå og kommunisere med de lukkede, religiøse miljøene. Det har jeg også erfart.

«Med din tro og erfaring har du god forutsetning for å gå inn i prosjektet. Du kan skjelve trærne i skogen», sa en av veilederne på studiet. Han mente jeg ville ha en redelig tilnærming og ikke «blåse opp spektakulære ting som ikke hadde betydning».

Jeg opplevde, som Brennpunkts journalister i «Guds utvalde», at jeg i enkelte tilfeller ble sjelesørger for kilder som ikke hadde fått anledning til å prate om og bearbeide det de hadde opplevd. Jeg forsøkte å være tilliten verdig, og var samtidig veldig bevisst på hva jeg sa og det jeg skrev i meldinger. Jeg oppmuntret aktuelle kilder til å ta imot hjelp der den var å finne for å komme videre, men var ellers forsiktig med råd.

Selv flagget jeg ikke troen min mer enn nødvendig, i samtaler med kilder. Jeg opplevde det verken naturlig eller relevant. Jeg forsøkte lenge å få tak i en kilde innenfor menigheten som flere hadde tipset meg om. Ved en anledning, inspirert av metoderapporten til «Guds utvalde» (side 5), siterte jeg to bibelvers til vedkommende på sms. Etterpå følte jeg at jeg hadde gått over en personlig grense og at det ikke var ok. Jeg har ikke problemer med å sende bibelvers til folk, men det skal være til mennesker jeg kjenner. Det kan være krevende å finne balansen mellom å bruke seg selv og være profesjonell. Dette ble et læringspunkt for meg.

9.4 Å skape en virkelighet

«Journalists not only report reality. They also create it», har Michael Schudson, tidligere professor i journalistikk ved Columbia University sagt. Mine kilder har fortalt meg at uroen i Sannhetens Ord Bibelsenter startet «ved juletider» 2020 og kulminerte rundt påske 2021. Jeg tok kontakt med pastor Rune Gravdal 10. desember i fjor som masterstudent med avtale om å publisere en gravesak om menigheten i VG. Kan henvendelsen på noe måte ha bidratt til uroen og det som senere skjedde; at Astrid Bentsen ble avsatt med umiddelbar virkning?

Jeg vet ikke svaret på det spørsmålet. Som masterstudent og journalist har det vært en spesiell opplevelse å begynne graveprosjektet mens «alt var som før» for deretter å oppleve, sent i prosessen, at det ikke er sikkert at forsamlingen overlever.

9.5 Samme familie, to virkeligheter

Å snakke med medlemmer i samme familie som står på hver sin side av menighetsmuren og beskriver virkeligheten så diametralt motsatt, har vært surrealistisk. På utsiden står de gråtende som lengter etter kontakt. På innsiden står de benektende og sier at «alt er vel».

9.6 Gjenforening

Sannhetens Ord Bibelsenter er nå i en prosess med lederkrise og familiegjenforeninger. Når medlemmer blir eksponert for gode impulser fra venner og familie utenfra, samtidig som de har blitt dypt skuffet av menighetens åndelige mor, tror jeg det er naturlig å forvente at enkelte vil velge å forlate Sannhetens Ord Bibelsenter. Jeg regner derfor med at jeg da vil få mulighet til å oppfylle maksimumsmålet og skrive om medlemmer som er på vei ut av menigheten.

Det andre maksimumsmålet mitt var å ta initiativ til eller delta i et forsoningsmøte mellom ekteparet Johansen og ett eller flere av deres tre barn. Når jeg nå avslutter masteren, har gjenforeningsprosessen begynt mellom ekteparet og ett av barna. Dette har jeg fått bekreftet fra begge parter, og jeg gleder meg til å skrive historien. Når de er klare.